ARCHIVU

PENTRU

FILOLOGIA SI ISTORIA

DE

TIM. CIPARIU,

CANONICU METROPOLITANU, MEMBRU FUNDATORIU SI V. PRESIEDENTE ASOCIATIUNEI ROMANE TRANSILVANE ETC.

Elia Chirilaş

BLASIU.

MDCCCLXVII.

Ne quis igitur tanquam parva fastidiat grammatices elementa. Non quia magnae sit operae, consonantes a vocalibus discernere ipsasque eas in semivocalium numerum mutarumque partiri; sed quia interiora velut sacri huius adeuntibus apparebit multa rerum subtilitas, quae non modo acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam possit. *Quinctilianus inst. or. I.*

Excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modo sed verba, quae frequenter jus ab auctoribus sumunt. *Idem ibid.*

TIPARIULU DEIN OFICIN'A SAM. FILTSCH ÎN SABINIU.

ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. I. 1. Ianuariu 1867.

I.
Program'a Archivului.

I. Suntu 20 de ani incheiati in 4. Januariu 1867, de candu a aparutu Nr. I. dein Organu, antaniulu diurnalu politicu-literariu, nu numai in imperiulu austriacu ci in tota romanimea, scrisu intregu cu litere latine.

Scopulu lui fuse nu intru atâtu politicu, câtu literariu, filologicu-istoricu, pre cumu arată acea serie lunga de articli despre limb'a romanesca, gramateci-ortografici, cari, mai alesu sub titlu de Principia de limba si de scriptura, s'au inceputu inca in Nr. IV. (27. Jan. 1847), sî numai misicàrile politice dein anulu urmatoriu le au precurmatu in Nr. LXIII. (10. mart. 1848).

Deca viati'a acestui organu de publicitate nu erá atâtu de scurta, sî deca cercustàrile, dupa acea calamitate publica a patriei, suferea reinceperea sî continuarea lui, se potea sperá, cà una parte dein scopulu, ce ne propusesemu, se ar' fî realisatu mai curundu sî mai precisu: stabilirea ortografiei romane cu litere latine.

Dela 1850 in coce, Gazet'a Transilvaniei pre incetu si-a mutatu portulu, dein „civile" in latinu, camu cu ortografi'a organului. Dupa ea, Telegrafulu, totu asemenea. Er' dupa ele nu a mai aparutu nece unu diurnalu, politicu au de alta natura, in imperiulu austriacu, panà astadi, care se nu se fia scrisu cu litere latine sî cu ortografi'a organului, seau deca cuiva mai place a dîce: cu ortografi'a Comisiunei filologice dein 1860, — bene-reu seau multu-pucinu; cà ce diferentiele sî variatiunile nu-su de mare insemnetate.

Ce e mai multu, inca sî fratii nostri celi dein afora si-au desbracatu de totu intrega diurnalistic'a de literele „civili" sî o au infoliatu in cele latine. Numai câtu, chiaru sî pentru inceputu, form'a scrierei limbei romanesci, atâtu e de „pocita" in acele diurnale, câtu te prende dorerea de, ce patiesce biet'a limba romanesca.

Aici diferentiele sî variatiunile atâtu suntu de colosali, câtu sî in ochii celoru mai rabdurîi, mai indiferenti, mai nepasatori, suntu nesuferite. Cu atâtu mai multu inse suntu nesuferite in ochii celoru mai vii, mai infocati, mai decisi, cá se nu dîcu sî ai celoru mai intielegutori sî preceputori, in câtu in anii mai dein urma par' cà publiculu romanu erá pre-acì pre-acì, se se rescole in contr'a scrietoriloru romani de prein diurnale, càrti seau brosiure, pentru ce nu se intielegu se puna una data capetu la atâte noue sî noue divagatiuni cari de cari mai cornurate.

Noi, cari mai bene de 40 de ani amu urmaritu cu cea mai via atentiune tote fasi-le literaturei romane, sî in specie ale desvoltarei limbei sî ortografiei romanesci, sî amu luatu parte activa in miedi-loculu undeloru acestei fortune, amu avé dereptu, pote mai multu de câtu mai toti, de a ni-se urî de atâte fluctuatiuni, sî de a ne pierde patienti'a, — amu fî doritu, cá publiculu se fia avutu mai multa rabdare pentru scrietorii nostri, sî se le lase inca liberu cursulu vre-una 20 — 30 de ani, panà candu chiaru literatiloru nostri li-se va urî de atâta discordantia, sî voru semtî de sene-si necesitatea de a se impacá in pareri sî a se concentrá intru un'a.

De altmentrea am tota temerea, cà cu reulu nu vomu esî la cale, ci numai cu benele sî fromosulu. Reulu aici e tota autoritatea, personale au comunale; sî ori ce-ne se va incercá, individuu seau societate, a dictá publicului romanu, cumu se scria, numai palia-si va aprende in capu; precumu unii au sî patît'o.

De acea inse totu am fostu de parere, precumu sî adi sum, cá omenii competenti se nu-si precurme cercetàrile seriose, severe, coscientiose, asupr'a limbei sî formeloru ei gramatece sî ortografice; pentru cá asia pre incetu se se netediesca calea, ce ar' duce mai curundu sî mai securè la consensulu comune.

Dein acestu puntu de vedere am plecatu sî in a-ante de 20 ani, incependu publicarea organului, sî acum'a dupa 20 de ani.

Principia-le, ce le aveam atunci, le am sî astadi. Cercetàrile, ce le am continuatu de 20 de ani in coce, m'au confirmatu sî mai tare in parerile, ce le am adoptatu atuncia. Sî nu potiu sperá, cà convictiunile, ce le am castigatu sî nutritu in 40 de ani, se le mai potiu scaimbá cu altele.

De acea ne amu sî propusu, in acestu nou organu de publicitate, a ne desfasiorá pre incetu ideele, a ne produce ratiunile sî motivele, a deslegá indoielele, a indereptá parerile, — sî in urma, cá se fimu sinceri sî coscientiosi, a ne corege sî pre ale nostre, unde ne vomu fi aflandu cà am ratecitu, seau a le reduce la una mai buna armonia, unde panà acumu nu amu fostu oserbatu, cà e discordantia.

II.

Inse e unu lucru cunoscutu, cumu cà discusiunile, mai alesu cele prea lunge sî prea dese, de asta natura, nu-su dupa gustulu fia-caruia, inca sî mai multu, deca discusiunea e nevolîta a se tende la cercetari erudite sî conclusiuni strinse sî departe deduse, la cari pentru cá se fia bene sî de plenu intielese, de multe-ori e de lipsa una atentiune incordata sî una cunoscientia mai esacta de materi'a filologica, carea ar' fí a se presupune in fia-care lectoriu, ci nu se afla asia precumu se presupune.

De acea, pentru a dá una mai mare varietate argumentului, sî a desdauná pre lectoriu de desgustulu, ce l'ar' poté semtî, amu crediutu de lipsa sî acumu, cá sî ore candu in organu, a se adauge cercetàri sî de alta natura inse omogenie, cumu este istori'a natiunale, ce e strictisime impreunata cu limb'a sî filologi'a romana, cá sî la tote popora-le. Cà ce cu ésistenti'a seau caderea limbei ori carui poporu stà seau cade sî istori'a acelui-a, sî unde a incetatu limb'a, a incetatu sî viati'a lui, er' mortii nu mai au istoria.

Au nu sî limb'a unui poporu, si fasi-le prein cari a trecutu, suntu partea istoriei lui? Sî au nu chiaru sî acele fasi nu suntu causate prein evenementele istorice, prein cari au trecutu sî poporulu sî limb'a lui?

Deca in limb'a romanesca voru fí cuvente sî forme, de esemplu, dacice, gotice, slovenesci, ungurosci, turcesci etc. au nu voru fí ele remasîtiele comerciului intre romanu sî intre acele popora? Unui comerciu, nu numai negotiatorescu sî paciuitu, ci sî asupritoriu sî dusimanosu, inse totu comerciu.

Sî câte punte intunecate suntu inca in istori'a romanului. Strainii sî panà astadi stau inspaimati in a-antea istoriei romanului, cá in a-antea unei enigme, inca sî straini de mare nume sî de cercetare profunda, — seau se facu a fí inspaimati, ceea ce pentru noi totu un'a este.

Cà-ci a nostra a romaniloru detoría este, a le luminá cu facli'a istoriei, sî asia de chiaru, câtu nu numai celi cu doi ochi, ci chiaru sî orbii se le vedia.

Aste suntu puntele programei Archivului, ce ni-le amu luatu de scopu, de cari câtu de pucinu de ne vomu apropiá, totu amu propasîtu, sî e unu castigu.

Romanulu totu de a un'a si-a adoratu limb'a sa; sî istori'a lui, de a sî fostu une-ori forte trista, inse infacisieza sî pagine atâtu de ilustri, câtu se pote laudá cu vertutea strabuniloru sei.

Pucine popora au fostu, cari, ori câtu de ilustri se fia fostu, se nu-si aiba sî pagine triste, plene de calamitàti, ruine, sî in urma de pericule totali. Nece Greci'a, cu totu eroismulu Spartaniloru dela Thermopylae, sî cu tota intieleptiunea admirabile a lui Temistocle, nu potù se scape de servitutea persesca sî de devastarea Atenei. Rom'a insa-si, care se redicase la culmea poterei celei mai inalte, inca cadiù sub loviturele barbare.

Ce mirare dar' deca sî romanulu, straplantatu in sinulu barbariei, sî lasatu de buna ora in voli'a Daciloru, Gotiloru, Avariloru etc., cadiù sub amarulu jugu alu servitutei?

Nu ast'a e de miratu, ci mirarea cea mai mare e, cà intru atari impregiuràri nu s'a suflatu, cá pulberea, de pre faci'a pamentului.

De ace'a suscrisulu cautandu la dorenti'a generale a tota romanimea, cá dupa ce s'a delaturatu cu totulu scrierea cu litere „cirile", si s'a adoptatu alfabetulu latinu pentru limb'a romanesca, se se afle una chiae amesurata geniului limbei sî indigentiei comuni, spre usuarea acelui alfabetu pre câtu se pote mai regulatu si mai usioru, de una parte, — de alta cautandu si la unele punte mai susu atinse dein istori'a poporului romanu dein partile Daciei, — s'a determinatu a deschide acesta folia curatu literaria romanesca, spre cercetari filologice sî istorice, sub titlu de —

ARCHIVU pentru FILOLOGIA sî ISTORIA.

Cuprensulu lui dar' va fí, —

a) **filologicu**, despre originea sî natur'a limbei romanesci, de ortografi'a, gramatec'a, sintactic'a, lesicologi'a ei, seau totu ce se tiene de filologi'a limbei romanesci, ilustrarea, rectificarea sî fipsarea ei.
b) **istoricu**-geograficu, despre originea si templarile poporului romanu, dela antani'a aparitiune pre pamentulu Daciei panà adi, cercetari archeologice, topografice, ethnografice, seau totu ce pote ilustrá, clarificá si determiná vre-unu puntu dein istori'a romanului seau a altoru popora, cu cari istori'a lui e impreunata, civile seau baserecesca.

Acestu cuprensu se va tractá in disertatiuni, articli, corespundentie, recensiuni, documente, notitie etc.

Ajutoriu la acesta intreprendere ne a promisu Dn. prof. gimnasiale I. **Moldovanu**, cunoscutu publicului romanescu dein lucrarile sale filologice sî istorice.

Conditiunile publicarei se afla pre pagin'a ultima acestui numeru. T. C.

II.

Despre unificarea ortografiei.

Discursu tienutu in adunarea generale a Asociatiunei romane transilvane la Alba-Iulia 28. Augustu 1866.

Inca in anulu trecutu scrisesemu una mica disertatiune in caus'a flagrante a ortografiei nostre, sî numai D-dieu scie, cu câtu amaru ne amu luptatu, dupa starea nesanetatei de atunci, panà o-amu pusu pre chartia.

Ea erá destinata, cá dupa impregiuràri se fia lecta in adunarea generale de atunci a Asociatiunei. Inse unele consideratiuni, ce nu e de lipsa se-le specificàmu aici mai de aprópe, ne au determinatu, a o reserbá pentru alta ocasiune. Ea remase in pulpitulu nostru panà astadi dein asemeni consideratiuni.

Noi, cu tote cà amu luatu una parte notabile in cestiunea ortografiei cu litere latine, sî cu tote cà ne amu nevolîtu a dà totu impulsulu necesariu spre efectuarea convictiuniloru nostre, nu amu volîtu inse nece una data se ne sierbimu cu atari miediloce, dupa cari pre dereptate ne aru poté imputá inimicii pareriloru nostre, cà amu abusatu cu pusetiunea nostra, sî amu fortiatu, cumu se dîce, noi pre in noi, seau la indemnulu nostru, resbaterea sî implenirea cugeteloru nostre.

Mesurele fisice, seau cele ce suntu de una natura analoga, nu au fostu dupa gustulu nostru in cele licite, nu numai catrà publicu, ci nece macaru catrà privati.

Dein contra mai de multe ori apriatu ne amu dechiaratu, cumu se sî cuvenea, cà lasàmu in volia libera ori sî cui, a ne urmá seau a nu ne urmá parerile nostre.

De acea inse nu ne amu lapedatu, nece nu ne vomu lapedá, panà ce vomu poté portá pen'a in mâna, de dereptulu de a ne apará in publicu sî private convictiunile nostre cu tota libertatea sî cuvenienti'a, nu numai intru alte, ci sî mai alesu in obiectulu ortografiei.

In voli'a nostra inse credemu a stá, cá insine se decidemu, cându sî panà in câtu se ne sierbimu cu acelu dereptu.

Dereptu, care ni-lu revindecàmu pentru noi, sî-lu recunoscemu pentru ori sî ce-ne in aceeasi mesura sî aceeasi calitate.

Cu acestu dereptu nu amu volîtu se ne sierbimu la adunarea anului trecutu, nu amu volîtu nece in decursulu anului curente. Sî una parte dein aceste motive le amu descoperitu in respunsulu, ce amu tramesu Onor. Comitatu alu Asociatiunei la 1-a Mart. a. c. la provocarea acelui-a dein 2. Jan. a. c. Nr. 5.

Intre altele ne amu descoperitu si acea intentiune, de a incepe una folia periodica pentru filologi'a sî istori'a natiunale, in care apoi vomu avé ocasiune destula de a ne desfasiorá sî mai incolo ideele nostre ortografice, ce se cereau.

On.-lu Comitatu in respunsulu seu de 6. Mart. totu a. c. Nr. 25. nu numai a acuprensu proiectulu nostru „cu cea mai via placere,“ ci avù bunetate ane promite, cà-lu va recomendá „cu tota caldur'a venitorei adunari generali“ spre „spriginirea acestei folie, prein asemnarea unei subventiuni amesurate impregiurariloru fundului acestei Asociatiuni.“

Ocasiunea e aci, sî Onor. adunare va despune cumu va vré.

Er' eu-mi lieau libertatea de a rogá pre aceea-si Onorata, se aiba bunetate a fi cu patientia, vrendu cu acesta ocasiune a me sierbí de dereptulu, ce-lu atensi mai susu, si de care nu me potui sierbí in anulu trecutu dupa impregiuràrile de atunci, carile acumu nu mai suntu acelesi.

Lasu in voli'a Onoratei a decide, deca va se dè ascultare sî descursului preparatu pre anulu

trecutu, au numai celoru ce amu insemnatu pentru acesta ocasiune.

Puntele fundamentali.

Dupa ce cestiunea unificarei ortografice pentru limb'a romana dein dî in dî a devenitu mai urgente, sî resolutiunea ei mai dorita, mai antaniu ne determinaramu a asteptá cu patientia manifestatiunile, ce voru se aparia pre campulu diurnalisticei, in acestu obiectu, — sî numai apoi dupa impregiurari a graí sî dein partea nostra vre unu cuventu, er' nece de cumu insine a incepe una discusiune asia de periculosa, a' careia fine apoi nece nu sar' poté prevedé.

Intru acea inse, nu amu volîtu a remané neactivi cu totulu, ci, dupa ce ne amu desfacutu de unile ocupatiuni uritiose, mai antaniu ne amu determinatu a incepe una folia curata literaria, inse numai natiunale, sî restrinsa singuru la filologi'a limbei si istori'a natiunei nostre, lasandu celu alaltu campu altori poteri sî mai intense sî mai speciali; de care intentiune amu atensu sî mai susu.

Apoi ne amu apucatu, se terminàmu editiunea a dou'a a Principia-loru de limba sî scriptura, ce o incepusemu la an. 1860, ci dupa impregiurarile intrevenite politice fumu costrinsi a o intrerumpe sî acumu a' dou'a ora, curmandu in col'a a sieptea chiaru in miediloculu catalogului de cartile vechie romanesci.

Dein acesta editiune revediuta dein fundamentu, cu carea amu ajunsu in tipariu panà la col'a XVII. nr. L. er' in manuscrisu panà la nr. LXX.*) dàmu aici unu estrasu prescurtatu, dein cele ce amu scrisu acolo chiaru despre Ortografia, acomodandu-ne impregiurariloru presenti, sî relegandu pre doritorii de a cunosce intrega tractatiunea acestui obiectu la insasi cartea nostra.

Principiulu etimologicu, adoptarea accenteloru cá semne tonice sî eufonice, **u** finale, sî nereduplecarea cosunantiloru, ne suntu puntele principali in sistem'a ortografiei nostre, sî tota diferenti'a pareriloru dela acele patru punte se deriva sî depende.

Demustrandu-le panà la convictiunea altor'a, sî castiganduse, de s'ar' poté, consensulu tuturor'a in aste patru punte, se ar' poté sperá sî armoni'a in ortografia seau unificarea ei complenita.

Lasandu dein aceste patru punte principiulu etimologicu pentru una pertractare mai desvoltata, premitemu dein cele alalte numai prea pucine oserbatiuni.

A. Accentele.

In câtu pentru accente sî usulu loru, ce valore au in sistem'a nostra, nu mai desputàmu, fiendu cà ar' fi prea lungu, sî fiendu cà le presupunemu cunoscute dein alte opure ale nostre.

Adaugemu numai, cà dupa ce accentele in sistem'a nostra au valore sî eufonica, sî asia suplenescu sî loculu altoru semne eufonice dein alte sisteme, ne se parù cu totulu superfluu a mai apune sî alte semne ortografice, atâtu pentru vocali câtu sî pentru cosunanti, cumu le vedemu in alte sisteme seau etimologice, cumu e cea Maioriana, seau pretensivè fonetice, cá intru ale Bucovineniloru; — sî superfluetatea loru, care aici ar' fi prea lungu a o demustrá, ne se pare destula causa pentru condemnarea loru.

Inse acele semne pre lunga ace'a suntu inca sî ne-romane. De acea sî vedemu pre tote limbele romane cele alalte, aparate de atari tiape sî carlige, ce deformeza faci'a limbei romanesci, cumu defiguréza semnele de versatu form'a faciei omenesci.

Italii nu au nece unu semnu de acelea. Francii una coditia numai sub c. Ispanii sî Portugalii numai una liniora camu stramba de a supr'a lui **n**, inse sî acestea in cuvente atâtu de pucine, câtu se pierdu in celu alaltu testu alu limbei, macaru cà sciutu este, cà sî ortografistii acestoru limbe au intempinatu multe greutati in formarea ortografieloru loru, inse eli avura acelu bunu gustu de a le superá in ori ce altu modu, numai nu cu deformarea a tota scrisori'a.

Singuru literatorii nostri avura acea manía, de a se intrece unii cu altii intru asta barbaria desgustatoria, carea nu o mai aflàmu de câtu la popora-le slavice: poloni sî boemi; nece macaru la angli, germani sî ungari.

Literatorii nostri, carii urmeza sî apara atari schimosituré, nu au luatu a mente, câtu de urita e o asemene scrisoria pentru limb'a romanesca, in câtu nece strainii nu potu se-si formeze dupa dens'a una prea favorabile idea despre limb'a nostra,

*) La 31. dec. 1866 am ajunsu la col'a 24 nr. 76 si speramu a o incheiá cu col'a 25 in scurtu.

judecandu-o dupa form'a dein afora suptu asta infaciosiare, seau cà voru presupune, cumcà limb'a-ne e atâtu de corupta, câtu nece se pote scrie cu litere latine, seau cà literatii romani suntu omeni forà gustu, dêca nu ignoranti.

Dereptu, cà acesta deformatiune-si are inceputulu de la unu mare romanu, ale caruia lucrari literarie au datu unu impulsu atâtu de potente a tota misicarea intelectuale sî literaria in tota romanimea, sî autoritatea lui cea nemesurata orbì pre cea mai mare parte a romaniloru, in câtu pucini au cutezatu a se departá dela acelu usu alu semneloru eterogenie.

Inse se cuveniea a nu ne uitá, cà acestei autoritati, ori câtu de mari, stà contra nu numai consideratiunea de mai susu, sî interesulu ce avemu alu portá catrà limb'a nostra, ci sî autoritatea altoru doi romani nemoritori in ochii romaniloru, Clainu sî Sîncai, cari n'au facutu acestu pecatu in contr'a limbei romanesci.

B. U finale.

In câtu pentru **u** finale, chiaru sî Albin'a, care dela nr. 41 in coce l'a lapedatu, recunosce, cà ast'a o face numai dein economia.

Inse ore liertatu-e in literatura a luá de principiu sî economi'a litereloru, judece care cumu-i place; — noi dîcemu numai: cà **u** finale stà in atare legatura cu **i** finale, sî corelatiunea loru e atâtu de mare, câtu amendoi cauta se stè au se cada; sî cà, deca economi'a cere, se lapedàmu pre **u** finale, nu mai avemu causa de a retiené nece pre **i** finale.

In urma, deca economi'a e unu motivu atâtu de potente pentru lapedarea vre-unei litere, nu vediu causa, pentru ce se nu lapedàmu seau vocalile tóte, cá orientalii, seau inca sî cosunantii, sî se adoptàmu stenografi'a.

Atunci credu, cà sî pentru „materialu mai multu" s'ar' castigá locu sî mai multu, de câtu prein lapedarea de nu sciu câte milie de **u** finale, — dein caus'a economiei.

C. Reduplecatiunea.

Er' in câtu pentru reduplecatiunea cosunantiloru, cauta se ne restringemu aici numai la acea unica oserbatiune: cà deca Italianii o au adoptatu, eli o facu, pentru cà in adeveru nu numai in scrisu o au adoptatu ci sî in vorbire, inca sî acolo unde la latini nu se oserbeza, precumu in veggo, legge, ebbe etc. care causa pentru noi, precumu nece altele, nu esistu.

D. Principiulu etimologicu.

Venimu acumu la cestiunea pentru ortografia dein cele mai vitali, carea alesu in tempurele mai de curundu s'a discutatu cu multa vivacitate: la Principiulu etimologicu.

Elu e adoptatu acumu mai de toti scrietorii sî mai de intregu publiculu romanu, mai multu sau mai pucinu, pre facia seau pre tacute; remane numai cá se se recunosca sî publicè, — seau se se delature cu totulu.

Multi de intru impugnatorii acestui principiu, luandu-se la strinsa cercetare, numai cu vorb'a striga in contrai, er' in fapta-lu urmeza cá sî celi alalti, numai erasi cu diferentia de plus si minus.

In opusetiune cu acest'a s'a pusu Principiulu foneticu, asia câtu aceste doua principia astadi de celi mai multi se considera, cá antipodi, cá foculu sî ap'a, cari nu se potu impacá nece una data.

Acesti-a presupunu, cà dupa principiulu etimologicu nu se scrie romanesce precumu se vorbesce, ci dupa regule gramaticali sî lexicali, ce de sî suntu seau potu fi adeverate, inse este cu nepotentia a le invetiá, deca nu scie cene-va sî ce-va latinesce.

Dein contra dupa principiulu foneticu, dîcu acelia-si, cumu cà, nu numai se scrie precumu se vorbesce, ci sî dupa unele regule atâtu de usiore, câtu ori ce-ne pote invetiá in scurtu tempu a scrie, sî mai forà nece una ostenela.

Pentru aparatorii fonetismului e destulu, deca literele suntu latinesci, cá se se pota numí ortografia latina, er' deca regulele scrierei suntu dupa natur'a limbei romanesci, au nu, nu multu se ingrigescu.

Ci se luàmu lucrulu mai de aprope.

A scrie cu litere latine astadi e dorirea toturoru romaniloru, antaniu pentru-cà suntemu romani de vitie latina, sî totu de una data pentru cà limb'a ne e romana, érasi de origine latina, sî apoi pentru cà tote cele alalte natiuni dein Europ'a, câte suntu de aceeasi vitie romana-latina, scriu cu litere latine, numai noi romanii pană eri-alaltu eri nu; la cari, inse in loculu mai de pre urma, se pote adauge sî acea consideratiune,

cà mai tote natiunalitatile Europei scriu astadi cu litere latine, au formate dein cele latine, au celu pucinu netedite dupa form'a celoru latine, chiaru sî cele ce nu-su de vitie rom.-latina, precumu ungurii, germanii cu tote subdivisiunile: angli, dani, holandi, sî svedi, inca sî una parte mare a natiuniloru slavice, precumu polonii sî boemii, chiaru sî rusii sî serbii modernisandu-si alfabetulu cirilianu dupa form'a litereloru latine. Numai turcii, grecii, — sî românii, mai eráu, cari scriu cu altu soliu de litere, nu latine.

Lungu tempu se sparieau ai nostri, cá nu cumu-va adoptandu literele latine, in urma se fia strimtorati a adoptá sî legea romana-latina. De care fantoma inse pare, cà acum'a se au camu scapatu, — sî in adeveru, cà erá tempulu, cá se se scape de ea, seau mai bene dîcundu, se o delunge dela sene, sî se nu se mai faca de risu, temendu-se de ce nu aveau a se teme, deca cautau pucinelu cu ochii in pregiuru prein Europ'a larga, unde poteau vedé multe natiunalitati, seau mare parte dein unele de intr'inse, cari-le mai in ante fusese catolice, latini cumu le dîcu grecii sî uni romani, er' in urma se lapedara de catolicismu daru nu sî de literele latine, cari nemica nu ajuta catolicismului, precumu nece strica nemica altoru confesiuni.

Panà ce scrieamu cu litere ciriliane, limb'a romanesca erá cá acoperita suptu ele, asia câtu in afora nu avea facia de limba romana-latina, — ci de limba slavica, macaru cà e de recunoscutu, cumu cà, in câtu pentru principiulu foneticu, sî pentru usioretatea ortografiei, mai alesu dupa ce o simplificara lapedandu una suma de litere superflue dein alfabetulu cirilo-romanu, nu se potea aflá alfabetu mai aptu sî mai comodu de câtu acestu alfabetu asia reformatu.

Inse acumu, dupa ce incepemu a scrie cu litere latine, velu-lu, ce acoperiea faci'a limbei romanesci, cadiù de una data de pre ea, precumu cade velu-lu mirese-loru orientali in dîu'a nuntei dein a-antea ochiloru barbatiloru loru.

Sî vai de, vai de ele, de limb'a romanesca — sî de mirese, — deca lapedandu velu-lu, ce le acoperieau faci'a, se infaciesieza in a-ante, cu una forma urita, au cele pucinu ridicula! Pentru ele, atunci mei bene erá, se remania totu cu velulu pre facia, — cá se nu o mai vedia nemenea sî se scape de risu.

Limb'a romanesca inca, desbracandu-se de vechiulu vestimentu slavicu, sî volîndu a se presentá in a-antea publicului europeanu, are antani'a detorentia de a se presentá intru unu costumu, celu pucinu croitu dupa natur'a sî form'a, care se nu fia rusîne celoru alaite sorori ale ei.

Natur'a limbei romanesci e romana-latina, ea e limb'a unei natiuni romane-latine, sî soru dulce cu alte limbe europene romane-latine.

De acea sî costumulu ei nu pote se fia de câtu romanu-latinu, — sî croitu dupa costumulu limbeloru romane.

Ortografistii suntu croitorii acelui costumu, — sî noi inca ne numeràmu intre acesti-a.

Noi nu ne amu multiumitu cu costume-le, ce le croira altii panà acumu si acum'a.

De aceea crediendu, cà suntemu in stare, de a creá unu costumu nou, mai cuvenientiosu, ne amu apucatu.

Noi amu adoptatu spre acestu scopu principiulu etimologicu, cá principiu primariu, inse cu totu respectulu, ce se cuvene sî principiului foneticu cá unui principiu secundariu.

Noi sî mai mai in a-ante amu aparatu acesta norma, in scrisu mai de multe ori, in gramatecele nostre, cuventarile publice, sî disertatiunile, au corespundentiele diurnalistice, ce le amu scrisu acumu de 30 de ani in coce, — ér cu cuventulu in siedentiele Comisiunei filologice romane dein Sabiniu la a. 1860, precumu si-voru aduce a mente inca sî astadi, celi ce au luatu parte la aceea, fiendu-cà toti mai suntu in vietia, afora de A. Muresianu.

In acele siedentie amu aratatu pre largu, ce este principiulu etimologicu, necesetatea lui pentru ortografi'a romanesca, inse sî moderatiunea, ce suntemu detori a oserbá in aplecarea lui, alesu in cercustarile limbei de facia sî cu respectu la fonetismu. Er' principiulu foneticu in form'a, in carea s'a presentatu Comisiunei, sî in sistem'a recomendata aceleiasi, l'amu combatutu nu numai cu vorb'a, ci sî intru una disertatiune scrisa sî tiparita in limb'a germana, sî lecta in presenti'a Comisiunei, care inse numai in pucine mâne a ajunsu. Lenga acelu planu, erá adausa sî una mustra de scriere, de care sî acumu dîcu, ce am scrisu in oserbatiunile mele la § 6 alu planului: Ein Blick auf die Beilage dieses Entwurfes wird genügen, um, wie beim Anblicke des Medusenkopfes, einem je-

den Romanen das Blut in den Adern erstarren zu machen. La care acumu mai adaugu: Cà de câtu una atare ortografia, mai bene literele ciriliane, sî mai bene-mi taliu degetele, de câtu se scriu macaru una linia cu atare monstru de ortografia.

E. Necesetatea lui.

Principiulu etimologicu are de fundamentu etimologi'a, seau form'a originaria a cuventeloru, carea sî etimu (ἔτυμον) se numesce.

A scrie dupa acestu principiu insemneza, a oserbá in scriere form'a originale a cuventeloru;— presupune dar' cunoscerea acelei forme, sî preste totu cunoscenti'a limbei, nu numai dein partea gramaticale sî sintactica, cu formele sî legile ei, ci sî dein partea lexicale; la care se cere studiu sî esercitiu, cá la tote scientiele sî artile, pentru care se sî invetia in scole publice sî private.

Scrierea dar' dupa acestu principiu, deca vremu se scriemu nu ori sî cumu, ci bene sî corecte, romanesce, e impreunata cu ore cari greutati, de cari in adeveru fia-care omu ar' dorí se fia scapatu, cá in ori ce obiectu, inse de cari nu totu de un'a e cu potentia a scapá, de câtu dupa sudore multa sî batere de capu.

Detori'a ortografistului inse este de a impuciná aceste greutati, aratandu unele regule, cari are se le urmeze scrietoriulu, deca va se scria, cumu amu dîsu, bene si corecte.

Greutatile ortografice, pentru scrierea romanesca cu litere latine, suntu de doue specie; un'a e dein partea alfabetului latinu, carele nu are atâte litere, câte ne suntu de lipsa, spre a semná fia-care sunetu articulatu alu limbei nostre: vocale au cosunante, cu una litera destinta; — alt'a e dein partea usului limbei romanesci, carele nu este pretotendenea sí intru tote acel'asi, ci cu multe diferentie.

Dein partea alfabetului latinu, ne lipsescu litere pentru vocalile ъ sî ж, — inca sî pentru ea sî oa, pronunciate nu cá diftongi, ci cá vocali simple; — er' deintre cosunanti celu pucinu pentru ч, џ, ц, ж, ш, cá se nu mai amentimu sî de alte cosunatorie, ce se mai audu pre une locure, ci in ortografi'a baserecesca nu au intratu, precum pentru cele, ce italianii le semneza cu chi, gli, gni, er' ungurii cu ty, gy, ny, sî suntu forte usitate in unele parti ale Tranniei sî mai in tota Ungari'a.

Er' dein partea usului limbei, greutatile ne venu de acolo, cà nu numai unele vocali sî cosunanti nu se pronuncia pretotendenea intru una forma, ci sî in formele gramaticali se oserbeza una mare variatiune, asia câtu usulu limbei insusi varieza, sî nu este unulu sî acel'asi. Dein care causa variandu usulu limbei, nu pote se nu resulteze sî in scriere ore-care varietate.

De acea spre unificarea ortografiei romane, afora de suplenirea litereloru, ce ne lipsescu, in ore care modu, mai antaniu e de lipsa unificarea limbei, carea nu se pote face, de câtu prein stabilirea formeloru mai corecte gramaticali sî lexicali, sî adoptarea acestoru forme de tota romanimea scrietoria.

In regularea formeloru gramaticali sî lexicali inse miedioloculu principale e insasi etimologi'a; — sî asia in acestu respectu e demustrata sî necesetatea principiului etimologicu, dela carea nece aparatorii fonetismului nu se potu subtrage.

Er' in câtu e pentru greutatea, ce purcede dein defectulu litereloru latine pentru unele vocali sî cosunanti mai esentiali, de sene urmeza, cà deca etimologi'a se pote apleca, cá miediolocu sî spre suplenirea acestui defectu, e mai ratiunale, cá in locu de doua, mai bene se adoptàmu unu principiu, care se ne sierbesca sî in suplenirea litereloru lipsitorie, sî in regularea formeloru gramaticali sî lexicali.

De acea, obiectiunea fonetistiloru de sene cade, cá sî cându etimologistii nu aru oserbá usulu limbei, ci numai fonetistii. Dein cuntra —

Etimologistii oserbeza usulu limbei mai multu de câtu fonetistii, — usulu limbei regulatu, prein carele divergentiele locali in vorbire sî pronunciare se delátura, er' unificatiunea limbei se efectuesce, sî pre intru insa sî unificatiunea ortografici.

Unitate in limba, — unitate in ortografia, — doua punte atatu de strinsu legate intre sene, câtu un'a fora de alt'a nu se pote castigá, de acea, sî necesarie in a-ante de tote, — se potu realisá numai prein adoptarea principiului etimologicu.

Er' prein aplecarea consecente a principiului foneticu numai se sanctiuneza variatiunea, diferenti'a in limba, sî discordi'a in ortografia.

Varietatile, in formele gramaticali sî in pronunciare, mai mari facu de intru una limba mai

multe, cari, deca acele varietati suntu mari, inse forà de a impiedecá intielegerea intre omeni dein diverse locure, se numescu dialecte, precum la greci erâu patru mai principali: atica, dorica, ionica, sî aeolica, dupa patru rami mai mari ali vitiei grecesci, cari le vorbeu sî le aveau proprie, inse asia câtu unulu pre altulu se intielegea vorbindu.

Atari dialecte sî la noi suntu doua: maeso-romanu sî daco-romanu. Cele alalte variatiuni nu meriteza a costituí alte mai multe, — ci se cade a le regulá prein ajutoriulu institutiunei gramaticali sî scientifice, spre a consolidá sî introduce una limba romanesca, un'a sî nedivisibile, care se cuvene se fia tient'a a totu romanulu, care-le voliesce cultur'a limbei sale, sî — unitatea ei.

Principiulu etimologicu inca se afla oserbatu, nu numai la cele alalte limbe seau dialecte neo-romane, precumu in cea italica, francese etc., ci sî la tote popora-le mai culte, cari-le s'au ocupatu cu regularea sî cultur'a limbeloru sale, inca chiaru sî la orientali. Cu tote cà aplecarea lui nu se afla oserbata in tote limbele cu tota rigorea, ci in cele mai multe cu ore-care moderatiune.

Chiaru sî in limb'a latina, aflàmu pre unii atâtu de rigorosi etimologisti, câtu scrieau sylva cu y, pentrucà le-se parea a se derivá dela ὕλη grecescu, sî hyems asemenea, pentru cà ὕω la greci, de unde-lu derivau, e scrisu cu ὑ aspiratu.

F. Usulu vorbirei.

Deci noi, de sî suntemu dechiarati urmatori ai principiului etimologicu, dupa intielesulu sî reserbatiunile, ce iamu datu, nu numai nu suntemu contrari usului vorbirei, ci chiaru sî in fapta amu demustratu, ne-se pare dein destulu, de esemplu in Principia-le nostre de limba sî scriptura, publicate mai antaniu in organu, er' acum'a de nou revediute sî pusa sub tipariu, dein cari estrasemu cele mai dein susu, precumu sî in Analectele nostre, dein celi mai vechi scrietori romani, sî in cele alalte opere ale nostre gramaticali etc., cumu cà suntemu cu totulu pentru usulu vorbirei romanescu, urmandu, cercetandu, culegandu-lu, sî esamenandu-lu, dein tote monumentele istorice despre limb'a romanesca, dupa tote dialecte-le sî variatiunile ei, câte ne suntu cunoscute, — inse usulu regulatu, cumu amu dîsu, er' nu usulu desfrenatu sî vulgare.

Noi nu suntemu, nece potemu se fimu, urmatorii usului vorbirei, pre cumu este numai in presente, seau numai pre unele locure; pentru cà prein atare restringere la vre unu periodu seau vre una provincia, amu urmá numai unu idiotism'u periodicu seau locale, — ci noi amu estensu usulu limbei romanesci la tote periodele sî la tote tienutele, in cari-le s'au graitu seau scrisu romanesce.

Almentrea restrigundu-ne numaí la usulu presente sî locale, amu condemná totu trecutulu sî tote cele alalte provincie sî tienute romanesci; sî cu ce dereptu? Au nu sî trecutulu a fostu ore candu presente, cu acelesi derepture, cá sî presentele? Sî au nu sî presentele nostru preste pucinu inca va fi trecutu, cá cele alalte trecute? Sî cu câtu mai multu dereptu vomu poté pretende noi dela venitoriu, se ne respecteze usulu nostru, de cumu respectàmu noi pre aceloru in a-ante de noi? Ce'a ce se pote dîce sî despre usure-le locali de acumu sî mai de in a-ante.

Intru atât'a variatiune dar' a' usului presente sî trecutu, — dupa-ce inca limb'a nu ne e fipsata,— ce erá de facutu, de câtu a cercá una modalitate, prein care celu pucinu se se inpucineze, deca nu se voru delaturá, abusure-le, ce au comisu sî comitu, scrietorii nostri cu usu loquendi. Sî acesta modalitate o aflàmu numai in aplecarea principiului etimologicu cá criteriu in esaminarea, regularea sî fipsarea limbei romanesci.

Unu clasicu latinu de bunu gustu, sî la care-le provoca mai alesu fonetistii, candu e vorb'a de despotismulu usului loquendi, Quintilianu, nu numai dîce: consuetudo est certissima loquendi magistra, — ci sî definesce, ce este de a se intielege sub cuventu consvetudo: Ego consvetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum *).

Inse la noi unde este consensus eruditorum? Au nu fia-care scrietoriu scrie cumu-i place; lapeda seau intruduce cuvente-le, care i placu, unii latinesci, altii francesci seau italienesci, altii inca sî barbare, crediendu cà suntu clasice, precumu orgoliu, menitu etc. Asemenea sî in forme, in declinatiune sî cojugatiune, in vocali sî cosunanti, chiaru sî in sintaxe sî constructiune etc., dupa cumu a invetiatu a casa seau in scola,

*) Instit. orat. I, c. 6.

dela unu maiestru seau altulu, mai esactè seau mai pre de a supr'a, una limba seau alt'a; inse fia-care se tiene strinsu de parerea sa; — asia câtu la noi chiaru acea conditiune principale lipsesce, ce o cere Quintilianu pentru usulu loquendi, — consensus eruditorum.

Inse chiaru sî candu consensulu intre scrietorii nostri ar' fí sî mai mare, precumu nu e, inca nu e destula causa de a respectá ori-ce usus loquendi, chiaru sî candu ar' fi fundatu pre usulu multîmei, precumu adeveratu oserbeza totu Quintilianu la loculu citatu: Quae (consuetudo) sî ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat, periculosissimum dabit praeceptum, non orationi modo, sed quod, majus est, vitae.

Acestu usu alu multîmei, desfrenatu sî neregulatu, a dusu sî pre cele mai frumose sî mai culte limbe a le lumei in mormentu, dupa ce au cadiutu frenele limbei dein mânele erudititoru in manele vulgului neliteratu.

De ací urmeza sî necesetatea imperativa de a fipsá limb'a romanesca, de care inse nu mai este locu de a cuventá aici, ci amenu la §. LXV. dein Principia-le mai susu memorate.

Numai adaugu atât'a: Cà delaturarea usului presente, sî fipsarea limbei (sî a ortografiei) la natiunile mai culte ale Europei, ori sî câtu au reclamatu sî acolo unii de intre cartularii loru nu forà cause ponderose, avù acelu resultatu nepretiuitu: cà nu numai limb'a s'a aparatu in contr'a necurmateloru variatiuni, ce le aduce cu sene usulu presente alu vorbirei, mai alesu dein partea multîmei neliterate, ci contribuì nemesuratu multu la latîrea cunoscentiei limbei proprie. Dupa ce italianulu, de esemplu, Venetianu nu mai scrie in dialectulu gondolieriloru, nece francesulu in jargonulu Parisianu etc., ci dupa dictiunariulu dela Crusca, sî alu academiei fundate de Richelieu; — de atunci totu italianulu, francesulu, ispanulu, portugalulu, anglesulu, sî chiaru sî nemtiulu, care-le vrè se liè pen'a a mâna, mai antaniu e nevolîtu se-si invetie gramatec'a tota sî intregu dictiunariulu limbei, cu tote formele gramatice sî ortografice, cu tote regulele sî esceptiunile, sî variatiunile. Dela care indetorire morale, seau chiaru fisica, nemenea nu e scutitu, care vrè se fia aplecatu in vre unu oficiu publicu, seau se cdè vre-una ridia de scrisoria câtu de mica, macaru numai câtu unu biletu seau unu afisiu.

Deca stà omulu a considerá greutatile, ce custa unui francesu, sî mai alesu unui anglesu, numai intru invetiarea ortografieloru sale, cari-le tote-su etimologice seau celu pucinu cu pretensiuni etimologice, forà de a avé altu miedilocu usioratoriu, de câtu usulu receptu, sî dictiunariulu, — atunci dificultatile pentru ortografi'a etimologica romanesca disparu cá umbr'a, mai alesu, dupa ce intru a nostra totu, ce e mai greu, se pote enumerá, er' ortografistii altoru natiuni nece de enumerare nu s'au ingrigiatu, — relegandu la dictiunariu, — pentru cá, de esemplu, nemtiulu se invetie a cunosce, cà unde se scria f sî unde v, seau doi f, seau pf, sî pentru ce se se scria für cu f sî ü, er' nu vür, seau vühr, seau vier, seau fihr; vater sî nu father etc.

Sî cu tote astea, anglesii, francesii, nemtii etc. suntu cele mai culte natiuni a le Europei, au celi mai multi literati barbati sî mulieri, sî cea mai intensa sî mai pretiosa literatura.

Er' noi?

Noi suntemu inca totu la Abc; deca una Comisiune filologica s'a adunatu, sî vediendu necesetatea unei ortografie uniforme, de una camu data, sî pentru necesetatile presenti, a adoptatu ore-care sistema, sî a provocatu pre scrietorii nostri in numele pacei sî a concordiei se-o imbraciosieze sî eli cu totii panà la alta decisiune mai definitiva, sî deca una adunare generale a' acestei Asociatiuni, dein acelesi motive sî suptu acelesi impregiurari, s'a dechiaratu asemenea cá sî Comisiunea filologica, ce a urmatu dupa aceste mesure intielepte sî oportune?

Ascultare, sî concordia?

Feresca D.dieu!

Una parte strigà: cà comisiunea nu avù dereptu, se decida nemic'a, nece macaru provisoriè; cà adunarea generale inca n'a avutu mai multu dereptu de câtu Comisiunea.

A fostu vorba: cà in republic'a literaria nu pote se domnesca tirani'a.

A supr'a principiului etimologicu s'au scolatu fonetistii, negandu-lu in vorba sî urmandulu in fapta.

Unu diurnalu nou a carligatu accentele, punendu greu in locu de acutu, sî cercuflesu in locu de greu, — dein cause, scia-le mare-le D.dieu!

Altulu lapeda pre u finale dein economia.

Acest-a ne e progresulu catrà unificarea ortografici dela anulu 1860 in coce.

Panà unde vomu mai purcede, scie era-si numai mare-le D.dieu.

Ce miediloce se voru mai aflá spre a impuciná, er' nu totu a mai immultî diferenticle, e secretulu venitoriului.

De acea inse totu strigàmu unificare!

Cene se ne o dè? Vre una autoritate? De parte se fia! Ast'a ar' fi despotismu sî tirania.

Acumu ochii toturoru suntu intorsi catrà. . .

Se vedemu, ce va mai nasce sî acestu munte, sî câta autoritate va avé.

III.
DOCUMENTE ISTORICE.

Suptu asta rubrica avemu de cugetu a publicá dein tempu in tempu aici unele documente inedite seau rare, ce potu se aiba vre-unu interesu istoricu si mérita a fí depusa in acesta folia destinata istoriei natiunali spre pastrare si cunoscentia publica. Pentru cà nu toti suntu in apropiare de bibliotece mari si alese, nece toti au atari vestiaría propria, unde bibliotece-le private custa multu, si adese ori nece cu spese multe nu se potu castigá ce dorimu.

Nu, cà dora noi ne amu semtî intru una pusetiune esceptiunale, seau amu pretende, dupa pierderi-le ce amu suferitu in anii de amaru, cà suntemu in posesiune de cele mai interesante, mai rare si mai numerose documente si carti, — candu dein cuntra cu dorere recunoscemu, cà acumu sî mai pucine avemu de câtu in a-ante de 18 ani, si multe, ce ne lipsescu, cu nece unu pretiu nu amu fostu in stare de a ne-le recastigá.

Ci, pentru cà, câtu avemu noi, sî câtu ne va incredentiá benevolienti'a, zelulu si patriotismulu altor'a, bucurosi le comunecàmu si le vomu publicá in acestu depositoriu comune.

De acea ne si adaugemu aici acea fierbente rogare catrà toti, cari-i scimu, cà suntu in posesiune de atari documente interesante, seau cari nui scimu, cá se bene voliesca, nu intru atâtu noue, câtu publicului a le impartasî prein noi.

Incepemu cu unu estrasu, dein relatiunea unui omu de statu catrà regele Svediei Gustavu Adolfu, despre calatori'a sa prein tier'a romànesca la Costantinopole, in a. 1632.

I.

Pauli Strasburgii, Sveciae regis quondam Consiliarii secretioris aulici et ad Amurathem IV. Legati, relatio de byzantino itinere *), — circa ann. MDCXXXIII **).

— CAETERUM quarto die martii Coronâ discessi, urbe haud contemnenda et Valachiae territorio finitima, Targovistum versus olim palatinam sedem profecturus. Illuc princeps et Vayvoda Leo, natione graecus a), commissarios suos expediverat, ut ad metropolim Bukerest, nunc Palatinorum habitationem ac domicilium, nos comitarentur.

Cum non procul ab urbe essem, Vayvoda ipse cum numerosa manu militum, et ipsis Valachiae insignibus, obviam mihi venire statuit, quod varias ob causas anteverti. Sed postquam in conspectum vasti et ingentis oppidi pervenissemus, centum tamen pharetrati nobiles Provinciae (quos Boiaros vocant), hostilem in modum, velocissimo cursu advolabant, et, equis desilientes, vayvodae Leonis nomine de adventu nobis gratulabantur, et ad hospitium usque praecedebant.

— In 4 mart. plecai dein Brasiovu, care e una cetate marisiora in marginea de spre tier'a romanesca, catrà Tergovistia, unde mai demultu erá scaunulu principescu. Principe-le Leon-voda grecu de vitie, tramisese acolo comisarii sei in a-ante, pentru cá se ne insociesca catrà metropolea Bucuresciloru, resiedent'a si locuenti'a Principiloru de astadi.

Nefiendu inca departe de cetate, principe-le sia fostu propusu, insusi ami esî in a-ante, cu unu numeru mare de ostasi si chiaru cu flamurele tierai, ceea ce io dein mai multe cause am prevenitu. Inse ajungundu in faci'a acestei intense si forà mesura mari cetati, totusi vre-una suta de boiari intrarmati ne au tempenatu in cursulu celu mai rapede, cá la ostire, si dandu-se depre cali, ne salutara in numele principelui Leon, cà amu ajunsu sanetosi, si ne au petrecutu panà la cortelu.

*) In Monumenta pietatis et literaria virorum in re publica et literaria illustrium; etc. Francofurti a. M. 1701 in 4. part. II, pag. 185 seqq.

**) Dein epist. lui Cyrilu patriarchulu Constantinopolei, de 1 (11) jul. 1632, fotu acolo pag. 238 seqq. se cunosce, cà calatori'a s'a templatu in MDCXXXII.

Eadem vespera dictus Palatinus aulae suae praefectum mittebat, ut ad prandium proximae diei nos invitaret. Cumque destinato tempore nobiles et currus adessent, in palatium sine mora pereximus. Euntes stipabant ducenti Dalmatae praetoriani, armis et amictu Transylvanicis praestantiores. Omnes urbis plateae, et fora, pretiosis mercibus referta, quas Itali, Graeci, Valachi, Turcae, et Armenii venales exposuerant. Populi tanta multitudo et frequentia, ut in locum illum universa gens Valachiae confluxisse videretur.

Aulae comitatus longe numerosissimus erat, caeremoniae affectatae, in vestitu et equorum phaleris luxus. Palatium ob vetustatem et Dominorum crebras mutationes ruinosum.

Princeps cooperto capite in auditorii januâ me expectabat, Turcarum more applicatis pectori manibus et demissâ cervice cultum exhibens. Duas sellas eminentiore parte collocaverant, quarum sinistram mihi offerebat, apud barbaros honoratiorem, quam recusavi. Lateri Vayvodae aliquot primarii Turcae assidebant, ut opinor, rerum arbitri et consiliarii. A dextris, Provinciae et aulae ministri stabant, cuncti zebellinis pellibus tamquam in solennitate publica ornati.

His audientibus italica lingua Sac. Reg. Majest. literas cum salutatione obtuli, et ut per ditionem suam iter meum promoveret, rogavi.

Aderat interpres sermonis mei Frater Benedictus, natione Cretensis, concionator aulicus, qui praeter linguas turcicam et graecam, Italicum quoque, Latinum, et Germanicum idioma callebat, ac septennii spatio Wittenbergae commoratus studio Theologiae operam dederat. Is a me prolata turcico et graeco sermone eloquenter reddidit, ac Palatini nomine et verbis mihi spopondit, fore ut idonei homines, ac linguae morumque periti, me ad ipsas usque Constantinopoleos portas salvum et incolumem deducerent.

Finito colloquio, peractisque negotiis, cornua et tubae concinuere, ut praeparati convivii initium maximo cum strepitu fieret. Dextrum mensae latus mihi et comitibus, laevum Palatino et eius Valachis assignatum. Ante Principem argentea suppellex erat, mediis figulina vasa munda et polita, ultimis lignei orbes atque patinae. Nulla toto prandio

In aceeasi sera Principe-le tramise pre prefectulu curtei sale, si ne invità pre a doua dî la prandiu; unde la tempulu seu, veniîndu boiarii si carutia-le, ne amu sî dusu numai de câtu. In giurulu nostru ne petreceau cá la 200 de fetiori de garda, mai bene intrarmati si imbracati de câtu celi dein Transilvani'a. Tote càli-le si piatia-le cetatei erau plene de negotiu pretiosu, ce-lu espusese italii, grecii, romanii, turcii, si armenii. Multîmea si adunarea poporului atâtu erá de mare, câtu se parea, cà tota romanimea s'a adunatu acolo.

Comitatulu dela curte inca erá forte in mare numeru, ceremonie-le lunge, si luxu mare intru imbracamente-le omeniloru si cali-loru. Inse palatiulu domnescu ruinosu de vechime si de multe-le scaimbari ale domniloru.

Principe-le me asteptá cu capulu coperitu la usi'a audîtoriului, facundumi reverentia dupa daten'a turcesca cu capulu plecatu si mane-le puse pre pieptu. Doua scaune erau pusa la unu locu mai inaltiatu, dein cari-mi oferì celu de a stâng'a, cá pre celu mai de onore la barbari, ce io nu am acceptatu. A laturea cu principe-le siedeau orecâti Turci mai defrunte, cumu mi-se pare, despunetori si consiliari. De a derept'a stau ministrii tierai si ai curtei, toti imbracati in caftane cá in dî de serbatoria.

In audiulu acestor'a am datu scrisori'a maiestatei sale salutandu in limb'a italiana, si rogandume, cá se me tramita in calatori'a mea prein tienutulu seu cu pace.

Interprete cuventarei mi-erá frate-le Benedictu, preutulu curtei, de nascere dein Cret'a, care afora de limb'a turcesca si grecesca, mai sciea si cea italiana, latina, si germana, si siepte ani petrecuse la Vitemberg'a studiandu teologi'a. Elu traduse in limb'a turcesca si grecesca prea frumosu cele graite de mene, si in numele Principe-lui si cu cuvente-le lui mi-a promisu, cumu cà omeni apti si cunoscutori de limba si de datene, me voru petrece in pace si sanetosu panà la port'a Constantinopolei.

Terminandu covorbirea, si inchaiându afacerile, bucine-le si tempane-le se luara a cantá, si prandiulu se incepù cu prea mare resunetu. La mesa laturea de derept'a fù asemnata mie sî sociloru miei, er' cea de a stang'a Principelui si romaniloru lui. In a-antea principelui erau vasa de argentu, la celi dein miedi-locu de lutu curate si polite,

fercula remota, sed per multas horas alia continuo aliis imposita, ut paulatim in aggerem tumulumque surgerent. Vina erant exquisita et generosissima, ac eorum crebro usu inter convivas familiaris liberiorque conversatio.

Tandem cum sublato ingenti scypho Sac. Reg. Majestati Sueciae salutem et victorias Vayvoda precaretur, machinas non nullas, et tormenta aenea, summo cum fragore exonerabant, ita ut ruinosae aedes titubarent, ac ipsa mensae vasa colliderentur.

Quoties praecipui magnates et Boiari Valachiae Domino ac Principi suo vitam et successus per pocula voverent, toties more apud illos recepto, ordine in genua procumbentes ebibebant.

Talibus delitiis sermones ac compotatio in noctem protracta fuit, donec ad hospitium suum quisque remearet.

Sequenti die Palatinus cum universa aula ac mille equitum, et sexcentorum peditum praesidio, me discedentem comitari voluit.

Ad augendam pompam praelatum est vexillum rubri coloris et inusitatae magnitudinis, ab Amurathe Palatino missum, aliaque principatus Valachiae insignia. Tubicines et tympana proximis in sylvis, ac vicino nemore, sonitum reddebant.

Ab utroque latere, Provinciae magnates et Boiari, equis asiaticis et vestitu splendide ornati, incedebant.

Iuxta Vayvodam *citharoedi* et musicorum chorus erat, qui *valachica lingua patrium carmen* b) pleno gutture cantabant.

Cum inter equitandum a Vayvodâ sciscitarer, quantus militum numerus in ditione eius adhuc congregari posset? decem equitum, duo peditum millia, superesse respondit, non absque suspirio gemituque asseverans, *Michaëlis* c) palatini tempore, quinquaginta hominum millia in armis fuisse.

De Provinciae reditu a me interrogatus affirmabat, trecenta ferè aureorum millia ex piscium, salis, cerae, mellis, armentorum et gregium decimis colligi; praeter censum paratâ pecuniâ numerari solitum, et tributa extra ordinem indicta. Fertilissimas auri et argenti fodinas, earumque culturam lege omitti, ne Turcae divitiarum magnitudine alecti et invitati Christianis provinciam penitùs eripiant.

er' la celi dein urma taliaria si blide de lemnu. Bucate-le nu se radicara suptu totu prandiulu, ci totu mereu se incarcau unele pre altele, panà ce pre incetu se inaltiara cá una gramada. Vinure-le erau alese si forte nobili, er' conversatiunea intre ospeti de gustarea adesa mai libera si mai familiare.

In urma candu Principe-le cu unu poculu forte mare inchinà pre sanetatea si invingerile maiestatei sale, descarcara vre-o câteva tunure de arama cu atâtu resunetu, câtu tremurau case-le ruinose, si vasa-le de pre mesa se loveau.

Magnatii si Boiarii Romaniei celi mai alesi, de câte ori inchinau cu pocule-le pre sanetatea si bene-le Domnului loru, dupa datin'a loru, cadeau unulu dupa altulu in genunchia si asia beau.

Intre atari desfatari conversarea si beutur'a se protrase panà in nopte, candu fia-care se intorse la cortelulu seu.

A doua dî plecandu io, Principe-le volî a me petrece cu tota curtea si cu una escorta de una milia de calareti si siesa sute de pedestri.

Spre mai mare pompa duceau in a-ante una flamura rosia de una marime nespusa, ce Amuratu o tramesese Principelui, impreuna cu alte flamure de ale tierai. Er' bucine-le si tempane-le resunau in paduri-le de aprope si in codrulu vecinu.

De amendoue partile mergeau magnatii si boiarii tierai, pre cali asiateci si imbracati in vestimente stralucite.

Pre lenga Principe erau *lautarii* si unu coru de musicanti, cari in *limb'a romanesca* cantau dein gutu-lu plenu *cantece natiunali* b).

Intrebandu io pre Principe intru incalecatulu nostru: câta oste se ar' mai poté adunà in tienutulu lui? diece milie de calareti, si doue de pedestri mai suntu, mi-respunse, suspinandu si dîcundu, cà in tempulu lui *Michaliu — Voda* c) erau 50 de milie de omeni intru arme.

Intrebandu-lu mai incolo despre venitulu tierai, mi-respunse: cà cá la 300 de milie de galbeni se culegu dein decime-le de pesce, sare, cera, miere, vite si turme, afora de tributulu ce se numera in bani gat'a, si afora de dari-le straordinarie. Fodine-le de auru si de argentu, de si forte avute, intru adensu de acea nu se cultiveza, cá nu turcii se se indulcesca de multîmea averiloru tierai, si se o liè de totu dein man'a crestianiloru.

De subditorum perversitate et malitiâ, pronisque ad seditionem animis, graviter conquerebatur; et non ita pridem justo a se praelio superatos rebellium praecipuos narrabat, eâ ipsa via, qua progrediebamur, juxta urbem Bukerest, locum pugnae, caesorum tumulos, et erectas in victoriae signum cruces, manu sua ostendens.

Fugitivi procerum nonnulli Transylvaniam petierant, quos reposcenti Vayvodae Rakocius princeps denegabat, unde apud Portam inter illos controversiae ac lites. Nam in Valachia more antiquo receptum est, ut affectati principatus rei, ad perpetuam infamiae notam, sciso nare dextro signentur, hacque ratione consequendo principatui inhabiles reddantur. Quod cum M a t t h i a s d) motuum illorum author (qui tum in Transylvania latebat, postmodum Leoni successerat, et nunc ad Polonos defecisse perhibetur) secum ponderaret, principis Rakocii protectionem grandi aere comparare voluit.

De caetero cum per horae spatium iter fecissemus, à me Vayvoda seriò rogavit, ut in propinqua et amoena valle non nihil subsisterem, donec jentaculum curru depromeretur.

Interea ipse generosos equos lancea et velocissimo cursu exercere, mira vi arcus nervum tendere, sclopeta exonerare, et destinato ictu metam ferire. Quam dexteritatem Principis sui Magnates et Boiari imitabantur, et pulcherrima aemulatione suam quisque peritiam in armis ostentabant.

Eo spectaculo Vayvoda, ut singulorum virtuti stimulos adderet, liberalem se imprimis exhibebat, et illos, qui scientia vel agilitate praecelluissent, manu ipse sua, nec parvo aureorum numero donabat.

Inter alios ex nostro quoque comitatu nobilis dextrè scopum attigerat, cui loco praemii decem ulnas serici panni, ex urbe Bukerest sine mora allatas, obtulit.

Iamque meridiani calores nos urebant; quo animadverso Palatinus honoris et benevolentiae causâ magnum illud Valachiae vexillum instar alicujus tentorii ad arcendos solis radios praetendi jussit. Nam intuendis militaribus exercitiis tantum temporis indulseramus, ut jentaculum nostrum in solemne prandium desineret, quô peracto Palatinus cum praesidio et aula sua retrocessit, currusve ac ministri eius ad Danubii ripas nos deduxerunt.

De reutatea supusiloru, si de aplecarea animeloru loru spre rescolare, se plangea amaru, si spunea, cumu de curundu invense intru una batalia seriosa una mare parte de rebeli, chiaru pre drumulu, pre carele mergeamu lunga Bucuresci, aratandu-mi cu man'a sa loculu bataliei, mormente-le celoru ucisi si cruci-le redicate in semnu de invingere.

Unii dein boiarii fugari se dusese in Transilvani'a, pre cari cerendui in apoi, Racotî nu vrù se ii dè, de unde multe certe si sfede intre amendoi la Porta. Pentru cà in Valachi'a dupa una datena vechia, toti cari amblau dupa Domnia, in semnu de defaima nestersa se semnau taliandu-li-se narea derepta, si asia se faceau neapti de a capetá Domni'a. Care cosiderandu M a t e i u c) inceputoriulu aceloru turburari (carele atunci erá ascunsu in Trni'a, dupa acea urmà lui Leon, si acumu se dîce cà ar' fî trecutu la poloni), cu multi bani a vrutu se cumpere apararea dela principele Racotî.

Deci calatorindu noi pretiu de una ora, cu totu de a densulu me rogà Principe-le, cá se poposimu pucinelu intru una vale aprope si fromosa, panà ce ne aru aduce dela caru dejunulu.

Intre acestea elu incepù asi esercitá generosii sei cali la lancia si la cursulu celu mai rapede, a tende cord'a arcului cu potere minunata, a descarcá pusce-le, si a bate la tienta. Magnatii si boiarii imitau asta desteritate a Principelui, si fiacare se nevoliea intru una emulatiune prea fromosa asi aratá cunoscentiele in arme.

In acelu spectaculu Principe-le, cá se stimuleze vertutea fia-caruia, se aratá forte liberale, si pre celi, ce seau cu scienti'a seau cu desteritatea intreceau pre altii, cu mân'a sa-i premiá nu cu pucini galbeni.

Intre altii si unu nobile dein comitatulu nostru atinsese bene tient'a, caruia Principe-le-i donà diece coti de panura de metasa adusi numai de câtu dein Bucuresci.

Acumu caldure-le de amiedia-di incepura a ne frige; care luandu Principe-le a-mente, in semnu de onore si benevolientia demandà a se intende acea flamura mare a Romaniei, cá unu cortu in contr'a radie-loru sorelui. Cà-ci cautandu noi la deprenderile militari atât'a tempu petrecusemu, câtu dejunulu nostru se prefacù in prandiu cumu se cade, care terminanduse, Principe-le cu gard'a si cu curtea sa se intorse a casa, er' cara-le si ministrii lui ne au petrecutu panà la margini-le Dunarei.

Valachiae solo nullum fertilius esse in orbe christiano affirmare ausim. Nam pascua ubivis lacta et pinguia, numerosos greges et armenta foecundant. In sylvis ac nemoribus ferae et aucupium magna copia. Lana, linum, pelles incolis abunde suppetunt. Fodinae salis uberes et inexhaustae. Pisces Danubius, Hierasus, aliaque flumina producunt maiori quantitate, quam ulla alia Europae provincia.

Equorum genus praestantissimum faciunt. Apes sua sponte mella parant. Metallorum venis abundat, et auream arenam rivi habent. Vineas leviter colunt, spinarumque fasciculo terram arant.

Mutua comercia cum Transilvanis, Polonis, Turcis, et Illyriis exercent, monetamque veterem et incorruptam servant.

Tandem benigno coeli positu gaudent, et saluberrimo aëre fruuntur.

Valachiam a Bulgaria separat Danubius, eaque latitudine est, qua juxta Hamburgum Albis fluvius, sed cursu rapidiore.

In traiectu ex utraque ripa suntu castella, mediocriter munita, G ó r g o et H o r o z c i k. — e).

Pamentu mai fruptuosu, cá alu Romaniei, potiu dîce, cà nu mai este in tota lumea crestiana. Pentru cà pretotendenea pasiuni frumose si grase nutrescu turme si ciredi in forte mare numeru. In paduri si in codri fiera si paseri de venatu in multîme mare. Lana, lînu, pieli pentru locuitori in prisosentia. Fodine-le de auru copiose si nescurse. Dunarea, Prutu-lu, si alte riure producu pesce in mai mare mesura, de câtu ori-care alta tiera dein Europ'a.

Soliulu de cali e forte nobile. Albinele producu mierea de senesi. Venele de metale suntu in prisosentia, si riure-le porta arena de auru. Vinie-le se lucra liusioru, si pamentulu se ara cu manunchiu de spini (?).

Negotietoría porta cu Transilvanii, Polonii, Turcii si Serbii; si au moneta vechia si nestricata.

In urma pusetiunea cerului e blanda, si aeru-lu li-e forte sanetosu.

Tier'a romanesca se desparte de Bulgari'a prein Dunare, care aici atâtu e de lata, ca riulu Albi la Hamburgu, numai câtu cu mai mare rapediune.

La trecatória de ambe ripe-le suntu fortaretie nu prea intarite: G i u r g i u, si R u s c i u c u. — e).

N o t e.

a) Despre L e o n - voda, chiaru si E n g e l (ist. rom. pag. 285) scrie, cumu cà dupa parerea unor'a si alte urme a fostu g r e c u de vitie, si subtu elu multi greci au venitu dela Constantinopole, cari au mancatu tier'a, cumu se plangu toti cronicarii in viati'a lui Leon-voda. Elu inse se scriea L e o - S t e f a n u, seau Leon filiulu lui Stefanu-voda, adeca: alu lui Stefanu-voda Surdulu seau Tomsia principe-le Moldovei, de care inca nu sciu srietorii, de ce vitia a fostu. De la Leon-voda avemu a-mâna u n a diploma in copia depre originale, er' dela filiu-seu Radu-Leon-voda numitu Strid'a alte siesa.

Pentru intielegerea mai buna a relatiunei de mai susu, vomu adauge sub nr. II. biografi'a acestui domnu dupa cronicarii tierai romanesci, inse mai completa, de câtu cea dela C o n s t a n t i n u c a p i t a n u l u (Cronicarii tierai rom. tom. I pag. 120 seqq.), — si mai corecta in numele propria ale personeloru si locure-loru, de câtu cea dela E n g e l la loculu citatu.

Er' sub nr. III, una diploma de a lui Leon-voda dein an. 7139 (Chr. 1631), un'a dein cele mai vechie scrise r o m a n e s c e, si mai vechia decatu tote cartile tiparite in Romani'a.

b) Locu interesantu pentru vechimea l a u t a r i l o r u dein tier'a romanesca, numai nu scimu, deca si celi de atunci erau cigani, au numai romani. Unde suntu cantece-le acelor'a, si ore mai afla-se dein ele astadi in gur'a lautariloru de acumu?

c) Dela Michaliu-voda inca avemu trei diplome in versiune romana, un'a data in Fagarasiu, in 20 apr. 7108 (chr. 1600), pentru satulu S a r a t a in cuntr'a Scoreiului, si tradusa in romanesce in 3 jun. 1727. Noi o vomu dá acumu mai in diosu sub nr. IV; cele alalte cu alta ocasiune. — Alta diploma dela Michaliu-voda am vediutu in Bucuresci la D. Brailoiu in a. 1849, scrisa serbesce, inse dupa subscriptiunea principelui adausa si unele cuvente r o m a n e s c i de man'a aceluiasi.

d) Se intielege Mateiu-Voda Besaraba Brancovenulu, dela care inca avemu multe diplome tote romanesci.

e) Cea alalta parte a' relatiunei dein a-ante si dein apoi suna despre Transilvani'a, Turci'a etc.

2.
Domnia лȣi Леon ввd; a. 7138 (Chr. 1630).

Апоi аȣ венit domnȣ dела поарtъ Леоn-Ctефаn, шi аȣ шеzȣt ꙟп скаȣп ꙟп Бȣкȣреці, шi аȣ ꙟчепȣt a tokmi цара кȣm ce kade; еар Mateiȣ вв d. авеа atȣnчеа dереrъtopie dела dъпсȣл Агъ mape, шi ера de moшie den cat den Бръпковеni ot cȣd ротъпаці, фечорȣл Danчȣлȣi dвориекȣл, кареле се tръцеа den neamȣл Бъсъръбеск. Datȣiaȣ Леоn водъ жȣdeцȣл ротъпацiлор, ка съ фiе icправнiк de віръpie.

Deчi пеntрȣ mȣлte вiрȣpi греле, че аȣ фост асȣпра съpачiлор deспре Леоn вв d., не пȣtъnd съ mai вірȣеаскъ, спарiȣсаȣ toate жȣdeцъле de прecte олt, фȣцind каре ꙟпкъtръȣ аȣ пȣtȣt, ȣпiї прecte mȣnte, алціi прecte dȣпъре, еар воiapiї, карi цinea жȣdeцъле, пъцеа mape певоiе dела domnie, къi пȣсесе de плъtea жȣdeцъле кȣ ciла, шi паȣ mai авȣt de ȣnde лȣа вani den царъ, чi аȣ къzȣt воiapiї шi лi сеаȣ спарt каселе, къ че авȣръ dedеpъ tot, шi се шi ꙟdetopipъ пре ла tȣpчi шi пре ла валціi; шi аȣ плъtit вірȣpiле воiapiї, карi цinea жȣdeцъле, къt ера асȣпра църеї.

Deчi воiapiї възъnd atъta ръȣtate, шiшi вор съpъчi каселе кȣ toiȣл, — къчi апроziї лȣї Леоn водъ пȣ mai ꙟпчеta dела каселе лор пеntpȣ вani, шi ле лȣа tрепеdе къte 30—40 de галвеni пȣmai de odatъ, шi den царъ павеа de ȣnde da, — deчi възъnd ачеi воiapi de прecte олt, къ пȣ mai пot вірȣi, къnd фȣ ла 13 Оnt. *) an. 7138, съmвъtъ поаntea спре вiперea mape, се скȣларъ toці, de прiвеціръ ꙟп цара ȣпгȣреаскъ, tрекъnd преп плаiȣл вълкапȣлȣi ла Хацаг.

Ꙟсъ воiapiї ачещiа ера, апȣmе: Mateiȣ ага den Бръпковеni, шi Асл an ворпекȣл, шi Горгаn **) спъtapiȣл, шi Барвȣл пъхарпекȣл Бръdеcкȣл ***), шi Mitpea вictiapiȣл, шi Mixaiȣ постелпекȣл, шi кȣ алці mȣлці воiapi.

Еар Mixaiȣ спъtapiȣл Коцофеапȣл †), шi Dȣmitpȣ слȣцерȣл Фiлiшапȣл ††), аȣ прiвеціt mai ꙟпаinte, шi аȣ фост лъкȣit ла Хацаг. Deчi еi ꙟцелегъnd, кȣm къ вiп ачещi воiapi, ешitȣлеаȣ ꙟпаinte, шi кȣ еi ȣп пemeш апȣmе Бървat Мiклъȣш шi кȣ фiiȣл съȣ Mateiaш.

Deчi ꙟпреȣпъndȣсе toці, tрекȣtaȣ mȣntеле пре плаiȣл вълкапȣлȣi ot гȣра жiiȣлȣi ꙟп цара Хацагȣлȣi, mcцa okt. 23. шi аколо toці лъкȣiръ ла ȣп лок, авъnd mape чincte шi cokotinцъ dела Ракоці Георгiе краiȣл Арdеалȣлȣi, шi dела графȣл, шi dела Zолоmi Daвid *), шi dела toці пemeшiї.

Еаръ Леоn водъ tpimice кърці кȣ Петрȣ къmъpашȣл ла Mateiȣ ага шi ла алці воiapi прiвеці, фъкъnd mape жȣрътъnt, ка съ вiе ꙟп царъ. Еар еi паȣ врȣt съ вiе пiчi ȣпȣл. Еар Леоn водъ mai tpimice шi adoa оаръ карte пре Калоtъ слȣцерȣл ot Попещi, шi пре Dima ot Бezdina.

Mai tpimicaȣ шi ал tpeiлеа ръnd пре пъpintеле Фtеофiл епiскопȣл Ръmпекȣлȣi, шi пре Хрizеа dворпекȣл, шi пре Раdȣл логофъtȣл, кȣ кърці кȣ mape жȣрътъnt, ка съ вiе ачеi прiвеціi ла каселе лор, шi tot паȣ врȣt съ вiе, къ паȣ креzȣt.

Atȣпчеа аȣ фост венit ла краiȣл Арdеалȣлi dела Ꙟпъраtȣл tȣpческ ȣп Агъ mape. Atȣпчеа саȣ стрънс ръmъпiї de аiчеа den царъ, mai mȣлt de 1000 de оаmeni, карi аȣ фост фȣціt de dъжdi греле шi de певоi, ачеiа toці саȣ пъръt de фацъ кȣ Хрizеа dворпекȣл ꙟпаintеа краiȣлȣi, шi а tȣpкȣлȣi.

Еар деака аȣ венitȣ пъpintеле Фtеофiл, шi кȣ Хрizеа dворпекȣл den солiе, Леоn водъ аȣ mai tpimic а патра оаръ пре Раdȣл логофъtȣл din Deca **), шi пре Станчiȣл постелпекȣл dела Лъпга ***), шi пре Iane постелпекȣл ot Плешоiȣ, Преda ворпекȣл ot Чоплеа, кȣ кърці кȣ mape жȣрътъnt, ка съ вiе прiвеціi ла каселе лор.

Deчi къnd аȣ ажȣпс ла tъргȣл Жiiȣлȣi, еi се ꙟtimпiпаръ кȣ стръжiле воiapiлор прiвеці, фiindȣле къпitan Барвȣл пост. Бръdеcкȣл, шi Mixaiȣ спъt. Коцофеапȣл, шi прiпсеръ пре Раdȣл логоф. din Deca, еар алалці воiapi скъпаръ.

Еаръ Mateiȣ ага шi кȣ алці воiapi, шi кȣ оаcтеа ȣпгȣреаскъ, шi кȣ mȣлці рошiї †) de прecte олt,

---

*) Altii au: 17 Octobre 1630. La Const. Capitanulu lipsesce.

**) Engel l. c. scrie: Georgan.

***) Engel: Paharnik Barbul, mit Bredescul; cá si candu aru fi 2 persone; unde mit s'a nascutu dein lectiunea falsa: Barbul paharnicu cu Bradescu.

†) Engel: Kotzofanul Dumitre Slugerul; cá si candu aru fi numai una persona.

††) Engel: Filisamul, despartîtu de Dum. Slugerulu.

*) Asia toti Cronicarii, afora de Costantinu Capitanulu.

**) Engel: Dassa.

***) Alti scriu: от лъга, seau от dълга.

†) Unii scriu aici si mai incolò: рȣшi.

ei веniea пре урmа сtръжilop пре плаiул Вълканулуi, пънъ ау ꙟntpat aiчea ꙟn царъ.

Atunчea Леоn водъ пpinzънd de вecte, ꙟdatъ tpimice пре Mixул вел спъtapiу ку ошti сtръжi. Еар кънd фу ла cat ла унгурені *), ꙟtimпinаръсе ку ei. шi аколо се ловiръ сtръжiле de фацъ, шi фу вipуit Mixул спъtapiул, къt de aвia скъпъ шi ел. Еар Леоn водъ, deaка ꙟнцелесе de ачастъ вecte pea, ꙟndatъ tpimice пpe Doamнъса, шi ку toate жупънесселе боiapiлор, ла Џiурџов.

Еар кънd фу ла аугуст 21 **), an. 7139 eap dela Xc. 1631, ꙟntpo думinекъ, ешitау шi Леоn водъ ку toate ошtiле ꙟntpу ꙟntъmпinapea луi Mateiу агъi, шi mерсе пънъ ла Арџеш шi ла cat ла Прiсечені, аколо фъкуръ сфat mаре, ку служitopiї шi ку toцi боiapiї, шi dede dорабанцiлор лефi tot галбені de аур. Шi de аколо eap се ꙟtoарсе ꙟnдъpъt ла скаунуші ла Букурещi, tъвъpъndусе ку toate ощiле din жос de mънъстipea луi Панъ вiстiapiул, лънгъ друmул Џiурџовулуi авънd гpiже mаре.

Еар кънd ау фост аугуст 25 mарцi, веninд пpiбеџiї, tape се ловiръ унiї ку алцiї, de асупра вiiлор deн жос de mънъстipea луi Mixaiу водъ, шi фу iсбънda луi Леоn водъ. пepitау atунчea mулцi oameni dentp'amъndoao пърцiле. шi ау пepit Nедел ко къпitанул de pуші. пpiнсау шi пpe Преda Бръnковеанул непotул луi Mateiу агъi, шi пpe Paduл логофъtул din Deca; dap шау ръскуmпъpat вiаца лор ку бani mулцi dela Леоn водъ.

Тъiatau шi пpe Adam банул аколеа ꙟn tабъръ, шi пpe Преda Флорiкоiул***) den Гречi. шi ау ꙟнцепат пpe Пуса †) арmашул. шi ау tpimic mai mулцi de 40 de унгурi ла ꙟпъръцiе вiї.

Фъкутау Леоn водъ шi о mовiлъ mаре лънгъ друmул Џiурџулуi. Atunчea ꙟntpу ачест ръзбоiу ау ꙟnушкat шi пpe Boiчinа††) къпitанул de сърбi ꙟntpo коансъ.

Еар Mateiу ага, шi ку Тудосie спъtapiул, шi Горган спъtapiул, шi Mixaiл eap спъtapiул Коцофеанул, шi Дуmitpу слуцерул Фiлiшанул, шi Барбул пъхарnекул Бръdескул, шi Петpea служitopiул, шi ку алцi боiapi, кърцi ау скъпat dела ръзбоiу, ei ау фуцit, шi сау ꙟкiс ла mънъстipе ла Тiсmana, шi ау шезуt аколо зече зiле.

Еар Леоn водъ ꙟdatъ ау tpimic dупре ei пpe куmnatусъу Бoул банул, шi пpe Nеделко Botеанул *) ку ошti, ка съ ажунгъ пpe Mateiу ага, deчi фiinд ei ꙟкiшi аколо ла Тiсmana iау ажунс, шi сау бъtut ку ei 3 зiле, шi nimiка ну леау пutut стpiка. Deчi ꙟtopкъndусе ошtiле eap ꙟnапоi, пpъdatау цара despre ачеа пapte de лок, кум ау фост mai ръу.

Еар Mateiу ага вьзъnd, къ сау dус ошtiле, ел ау ешit din mънъстipе, шi ау mерс ꙟ cat ꙟ Iсварна ot суd mix. ла каса упкiашулуi (старостеi) Стoiкъi, шi повъцуinduі ел iау сuit ла mуnte.

Deчi Леоn водъ ꙟкъ ау mai tpimic шi adoa oapa ошti ку Георmа **) къпitанул, ка съ пpinzъ пpe Mateiу ага, шi nemiк ну iау пutut стpiка, чi ꙟntopкъndусе ошtiле ꙟnапоi eap ау жефуit шi ау пpъdat цара пресtе ол фоapte ръу. Еар Mateiу ага ау tpекуt mуntеле ꙟ цара унгуреаскъ ла Кавараm-Севеш, шi аколо ау шезуt.

Еар ꙟntpачea вреmе фiinд пpe mарцinea Дунъpei уn Пашъ чел кеmа Абаза паша, шi ꙟнцелегъnd ел пentpу ачастъ съракъ de царъ, кум ау спаptуо Domnii чеi стpeini ку гречii цapiгpъdeni, фъкуtau ачеста пашъ сфat, ка съ adукъ пpe Mateiу ага dela Apdeал, съл факъ domnу цъpei, къ dела dенсул вор авеа съpачii odixnъ. Шi ꙟdatъ ау tpimic ла ел пpe попа Irnatie сърбул dела Nikonoe, ка съ вie съ фie domnу цъpei pуmъnешti ку воеа пашеi. Шi сау ꙟпреунat ку ел ла Фъгъpаш.

Еар Леоn водъ ꙟкъ ау tpimic пpe пъpinteле влъdiка Глiгоpie, шi пpe Iвашко вopnекул Бълеанул, шi пpe Глiгоpie комiсул, ку кърцi ку mаре жуpъmъnt ла краiул Ракоцi Геоprie, шi ла Mateiу ага, шi ла алцi боiapi пpiбеџi, ка съ вie ла каселе лор ку бунъ паче.

Deчi atунчea о сеаmъ de боiapi, anуme Фiлiшанул, шi Коцофеанул, шi Бръdескул, шi Петpea слуцерул, шi Барбул Поенаpiул (ot Поieni)***), шi Iонашко dела Гаia †), ei ау венit, de сау

---

*) Unii scriu cá si Engel: унгурei.

**) Engel: 31 aug., ci toti Cronicarii : 21 aug., er' a. 1632 la Engel.

***) Engel: Floricaul.

†) Engel: Puscha.

††) Alti Cronicari: Bovina, seau Boibina.

*) Engel: Nedelibul Boytangul.

**) Engel: Iorman.

***) Engel: Petre de Poane.

†) Altii: caia, seau maia.

ꙟкinat ла Леоn водъ, ші леаꙋ dat tꙋtꙋрор плъшчі, ші іаꙋ боеріt пре дъншii. Веnitaꙋ ші Аслаn dворnекꙋл dꙋпъ дъншii, de лаꙋ фъкꙋt боіаріꙋ маре ла Краіова.

Еар кънd аꙋ фост ла а. 7140, еар dела Хс. 1632. Іꙋл. 20 *) съмбъtъ, веnitaꙋ mazілii (капеціi) de ла поартъ кꙋ Скітпі чаꙋшꙋл, ші кꙋ Преda спътаріꙋл, de аꙋ лꙋat domniea лꙋi Леоn водъ. ші аꙋ ешit den скаꙋnꙋ ноаптеа іꙋл. 23, ші ꙟdatъ аꙋ пꙋрчес ла Царіграd. ші аꙋ domnit ani 2 ші жꙋмътate, фъръ 8 zіле.

Еар боіарії de аічеа ꙟdatъ trimісеръ кърці ла Mateiꙋ ага пре Дръгꙋшіп слꙋга лꙋi, ші Некꙋла dела Глогова, ші кꙋ Цꙋшка den Medвежd, дъndꙋi штіре de mazълia лꙋi Леоn водъ кꙋm аꙋ ешіt den скаꙋnꙋші, ка съші віе ла каса лꙋi кꙋ бꙋнъ паче.

Dечі Mateiꙋ ага ꙟпцелегъnd de ачаста, dete мꙋлцꙋmіtъ лꙋi Dꙋmnezeꙋ; ші фііnd сꙋпърат de стреіnъtate сокотіtaꙋ съ віе аічі ꙟ царъ.

Еар mainainte de ачастъ весте кꙋ 5 zіле, trimісесе пре кꙋmnatꙋсъꙋ Горгаn спътаріꙋл ла Александрꙋ водъ Іліаш domnꙋл църеі Молdовеі, ка съі факъ паче, ші аколо фꙋ оморът.

Еар Mateiꙋ ага ꙟкъші лꙋъ zіоа бꙋнъ dела Ракоці Георгіе краіꙋл, ші dела тоці domniі ші пемешії ші аꙋ пꙋрчес, ка съ віе аічеа ꙟ царъ.

Еар краіꙋл пеntрꙋ мꙋлтъ слꙋжбъ dреаптъ, че іаꙋ фъкꙋt, кънd іаꙋ веніt немцiї асꙋпръ ла Токае, пꙋ врꙋt съл ласе съ віе фъръ de оамені, чі іаꙋ алес пре Baida-бꙋпа къпіtanꙋл de ꙋнгꙋрі кꙋ о сеамъ de ошті, de аꙋ петрекꙋt пре Mateiꙋ ага кꙋ маре чіnсtе пꙋрчезъnd din Каварап-себеш **) авг. 2.

Ші de аколеа іаꙋ фост конакꙋл ла саt ла Корпꙋ***) пре локꙋл тꙋрческ. аколо іаꙋ ешіt ꙟтъмпінаре Беіꙋл dела Рꙋшава кꙋ плокон ші кꙋ маре чіnсtе, de саꙋ ꙟпреꙋnat кꙋ ага Mateiꙋ. Ші іаꙋ dat беіꙋл мꙋлці бані ꙟпрꙋмꙋt, съі фіе de лефі ші de келтꙋеалъ, къці аꙋ поftit.

Апоі dела саt dела Корпі аꙋ трекꙋt мꙋнтеле denкоаче ꙟ царъ пре плаіꙋл Dріповꙋлꙋi †), ші аꙋ тъбъръt ꙟ сілiштеа Прещепії *), ка съші віе ла каса лꙋі кꙋ бꙋнъ паче.

Еар dела ꙟпърецie фостаꙋ datъ domnia Радꙋлꙋі водъ фечорꙋл лꙋі Александрꙋ водъ Іліаш, ка съ фіе domnꙋ ꙟ цара рꙋмъпеаскъ. Еар tatъсъꙋ Александрꙋ водъ ера domn ла Молдова.

Еар dꙋпъ че аꙋ трекꙋt Mateiꙋ ага мꙋнтеле аічеа ꙟ царъ, прінзъnd de весте боіарії ші роші, ші тоатъ цара кꙋці ера de пресtе олт, еі тоці се стрънсеръ ші мерсеръ, de се ꙟтъмпінаръ кꙋ Mateiꙋ ага. Ші фъкꙋръ сфат маре маре. сокотіnd кꙋm есtе цара періtъ ші мънкатъ de стреіні, ші маі вързтос de гречі. Ші кꙋm пꙋ вор пꙋтеа аштепта ші пре Радꙋл водъ кꙋ атъта datорie de мꙋлтъ, ка съі маі мънънче ші съі праде ка ші mainainte. Чі аꙋ рꙋгат тоці пре Dꙋмnezeꙋ, ші аꙋ лꙋat пре Mateiꙋ ага кꙋ сіла, неажꙋпс ла каса лꙋі, de лаꙋ dꙋс ла Мехемет Абаzа паша ла четатеа den Нікопое.

Ші dꙋпре че саꙋ ꙟтъмпінат кꙋ Mateiꙋ ага кꙋ дъпсꙋл, пꙋмаі de кът лаꙋ ꙟбръкат кꙋ кафtan, ші de аколеа іcaꙋ ꙟпълцат пꙋмеле de domnie. Ші аꙋ ꙟчепꙋt а скріе кърці пре ꙟпарь. Іо Mateiꙋ Басараб Воевоd кꙋ міла лꙋі Dꙋмnezeꙋ domnꙋл църъї рꙋмъпещі. Шії dede паша сꙋрларі ка ꙋнꙋі domnꙋ, ші тꙋрчі ші бешлікꙋ ажꙋторіꙋ, ка съ віе domn ла скаꙋпꙋл църіі ромъпещі.

3.

Diploma dela Leon-Voda, dein a. 1631.

Кꙋ міла лꙋі Dꙋмnezeꙋ Іо Леоn ввd. ші domnꙋ а тоатъ цара рꙋмъпеаскъ, фечорꙋл марелꙋі ші преа бꙋпꙋлꙋі ші ръпосатꙋлꙋі Іо. Стефаn ввd. Datam Domniea mea ачастъ порꙋнкъ а Domniei меле**) жꙋпъпесії Марії, жꙋпъпеаса лꙋі Dꙋмітрꙋ ворнікꙋл от Могошешті ші фіїꙋ съꙋ Бꙋпеі лог. ші кꙋ фечорії лор къці Dꙋмnezeꙋ ле ва dърꙋі. Ка съ ле фіе лор 5 рꙋмъні de ꙟ саt de ꙟ Некшоаръ de ꙟп Мꙋшчел, каре сꙋпt скріші ꙟп кърці пре пꙋме. Ші Dꙋмітрꙋ ціганꙋл кꙋ tot съланꙋл лꙋі, ші Nedелко ціганꙋ кꙋ tot сълашꙋ лꙋі кꙋ ціганкаш ші кꙋ фаташі моша de ꙟ хотарꙋл Могошъштілор пъпъ ꙟ валеа Мікꙋлꙋі, кареа есtе алеасъ, ші кꙋ віеа боереаскъ от Гръdіште, че скріе еар ꙟ zапісꙋл Бꙋпеі лог. ші 50

*) Engel: 2 jun. 7140 (1633), si aici cá si mai susu computandu cu unu anu mai multu.

**) Altii: Каравап-Себеш, seau Кавар-Себеш.

***) Altii: корпъ, seau корпі. Engel: Konen.

†) Engel: beim Passe Drinovolui; cá si candu ar' fi nominativu Drinovului.

*) Altii: Прішпii. Engel: Prisznie.

**) Pana aci slovenesce, er' deci in colo romanesce.

de oameni, ши о кърѹцъ кѹ doi каі, фъръ 6 телегарі аі Жѹпънесії Марії кѹ леагън, каре аѹ фост аі еі, кънdѹ о аѹ лѹат dела каса еі. Ші 8 воі, ші 5 епе, ші стѹпі къці се вор алеце тоці, ші пъіне de гръѹ ші de меіѹ, ші алте dікісе але касії тоате, пентрѹ къ апропііndѹсе времеа de пріcтъвіре лѹі Дѹмітрѹ ворнік тatъл Бѹнеі лог. сокотітаѹ кѹм dѹпъ моартеа лѹі съ аібъ оаменії лѹі паче. Че аѹ веніт ꙟнаінтеа Domnії меле ꙟ Dіванѹл чел маре ші ꙟнаінтеа тѹтѹрор чінстіцілор Dрегъторілор Domnії меле марії ші маі мічі, de аѹ мъртѹрісіт сінгѹр кѹ гѹра лѹі, че ласъ жѹпънесії лѹі Марії ші фіїѹ съѹ Бѹнеії лог. ꙟ ѹрма лѹі. Пентрѹ къ іаѹ лѹат Dѹмнезеѹ веdереа окілор ꙟн 6 ані, че лаѹ тот пъzіт de тoате лѹкрѹріле ла певоіа лѹі, кът маі біне de кът ар фі фост кѹ окі, къ нічі de ѹн лѹкрѹ наѹ мтіѹт, ші нічі de о невое. Dрепт ачееа ел въzънd atъta къѹтаре ші мілъ че аѹ авѹт de кътръ жѹпънеаса лѹі Маріеа ші de кътръ фііѹ съѹ Бѹнеа лог. ел ꙟнсъ іаѹ мілѹіт кѹ ачесте бѹкате ші рѹмъні ші ціганi ші dobітоаче, че скріѹ маі сѹс, каре аѹ фост къщігате den tінерецеле лѹі. ка съі фіе ла времe de невое, ші съл помeнеаскъ ꙟ ѹрма лѹі. іар лор съ ле фіе тоате ачестеа, че скріѹ маі сѹс, моше стътъторе ꙟ вечі. ші ам въzѹт Domnіеа меа ші zаніс dела мъна лѹі кѹ маре блъстъм кѹм de німеніле а *) нічі о невое съ наіъ, нічі de ѹн ом . . . . . **) кѹ бѹкателе лѹі, каре аѹ фост мѹнчіте ші къштігате de dінсѹл. ашіждереа de се вор скорпі . . . . ***) den рѹделе жѹпънесії лѹі кѹ врео пъръ, тот съ наіъ нічі о треабъ кѹ бѹкателе лѹі, къчі іа наѹ . . . . †) о аѹ лѹат нѹмаі кѹ трѹпѹл фър zестре фър німік. ші кът аѹ фост еа кѹ zіле, ажѹнсѹлеаѹ. . . . . . ††) аѹ пѹс ші блъстем. каре din рѹделе лѹі се ва іcніті ꙟ ѹрма лѹі кѹ врео пъръ. саѹ а стріка ач(естеа) †††) мілѹітѹрі аѹ den рѹделе лѹі, аѹ мъкар ші жѹdекъторі чіне ва фі ачела, къ фіе тръклет *) ші . . . . . . **) ші съ аібъ парте кѹ іѹdа ші кѹ аріа ла ѹн лок, ші съ фіе блъстъмат de Dѹмнезеѹ. . . . . . ***) жѹdeка ꙟ ѹрма лѹі. Dрепт ачееа ші Domnіmeа меа ꙟкъ ам сокотіт dѹпъ кѹм есте обічеѹл църії. . . . . . †) Жѹпънесії Маріеі ші фііѹ съѹ Бѹнеі лог. ка съ ле фіе моше ꙟвечі лор ші кокопілор ші непотілор ші стрънепоцілор неклінтітъ престе кѹвънтѹл Domnії меле. Іатъ ші мъртѹрії ам пѹс Domnіа меа: жѹпан Хріzа вел Dворн. і жѹпан Папа вел лог. і жѹпан Dѹмітрашко вел віст. і Міхѹ вел спат. і . . . . ††) вел стол. і Бѹzінка вел ком. і Nеdелко вел пах. і жѹпан Dѹмітрашко вел пост. ші іспр. Папа вел лог. ші ам скріс еѹ Dѹмітрѹ грам. ꙟ скаѹнѹл орашѹлѹі Бѹкѹрештi. Авг. 12: dела adam влет. 7139.

Іѡ Леѡн вв҃д. (m. p.)

Nota.

D. repausatulu B. Popu adauge acesta nota latinesce, cumu suntu mai tote notele sale la diplomele dein colectiunca sa: „Ex originali in papiro simplici, lingua valachica scripto, sigillo Principis super chartam albam quadrangulatam impressive munito. Sigillum referebat in medio arborem, juxta quam duae personae coronatae adfuisse videbatur. Corvus distingui non potuit. Circularis inscriptio: ✠ІѠ ЛЕѠН ВОЕВОДА СНЬ ШЕФАН ВОЕВОД БЖЮ МАСТІЮ Г ВЛАШКОЕ ЗЕМЛ.

4.

Diploma de la Michaliu-voda. Dein a. 1600.

Іѡ Михаил воевод Кѹ міла лѹі Dѹмнезеѹ Domn а тоатъ цара Арdеалѹлѹі, фечорѹл марелѹі ші преа бѹнѹлѹі, ръпосатѹлѹі Петрашкѹ Воевоd, din цара рѹмънеаскъ. Datam Domnіеа меа, ачастъ порѹнкъ а Domnії меле Отрашн ші лѹі Кѹzан, ші лѹі Братеш, ші кѹ фечорії лор, ші кѹ тоці фраціі лор, къці вор фі боіарі ꙟ С. . . . . ꙟ сat, ка съ фіе ал лор tот сатѹл С. . . . ., ші кѹ обаціі, ші кѹ тоатъ мошіеа, din къмп, ші din апъ, ші din пѹdѹре, ші din мѹнте, ші tот хотарѹл, песте тот, пентрѹ къ есте а лор. dреаптъ, ші бътрънъ моше, din стръмоші: іар dѹпъ ачаста саѹ фост ꙟтъмплат, сатѹлѹі с . . . . . . ілор;

*) In originale numai: . . menілеа, rosa fiendu ni.

) si *) Nu s'a potutu lege, ce erá scrisu, undesu puntele.

†) dî: авѹт nimik. чі.

††) cá sub **).

†††) cele intre parentese suntu stersa.

*) dî: проклет.

**) anatema (?).

***) dî: кънd ва.

†) si ††) Nu s'a potutu lege, ce erá scrisu, undesu puntele.

че скріе mai сєс, de аѹ пierdѹt кърціле лор, че аѹ авѹt пе mошіе *). Дѹпъ ачееа catѹл С...... ꙟ време че аѹ обліciт къ аѹ пierdѹt c......ії картеа лор de пе mошіе. іар catѹл С...... еі аѹ ꙟченѹт а ѣрече песте хотарѹл с......ілор, de аѹ лѹat mѹлтъ mошіе, dела с......ni, шi аѹ zic сътенії din С......, кѹm къ есте а лор, dreaптъ mошіе, пе ѹnde ѣрекѹсе песте хотар, іар с.....nії nѹ аѹ nіci о ѣреабъ кѹ ачеа mошіе. шi аѹ авѹt catѹл С....... шi карте ка съ ціе аша, кѹm аѹ скріс ꙟ картеа лор. іар catѹл С....., еі Фоарте саѹ плъпс пentрѹ dipentate, шi пentрѹ калкареа хотарѹлѹі, шi карте nѹ авеа, къ о пierdѹсе картеа. пentрѹ ачаста Domniea mea, am сокotit, шi am къѹtat, кѹ toці сфеtnіcії Domnieї меле, шi nѹ am крезѹt ачеа карте кареа о аѹ авѹt catѹл С......., чi am dat 12 боiарі, ꙟntre amendoao сателе, ка съ ѹmбле, шi съ ꙟtребе оameni бътрънi, шi съ каѹte шi съ adeвереze, пе ѹnde сънt хотаръле челе бътръне. Deчі catѹл с....епілор, еі аѹ adѹnat 17 оameni бѹni, шi бътрънi, din прежѹрѹл локѹлѹі, карії аѹ шtіѹt, хотаръле челе бътръне de mошіе, шi аѹ венit ꙟnaintea ачелор 12 боiарі, шi аѹ жѹрat, къ ачестеа сънt хотаръле челе бътръне, de mошіе, Семпеле апѹме, din апа Олtѹлѹі, din Badѹл лat, пън' ꙟ zъnodie**) сеакъ, шi din zъnodie**) сеакъ, пън' ꙟ Фрасіп, шi din Фрасіп, пън' ꙟ drѹmѹл църъі, ла пърѹл Фetії, шi пън' ꙟцърmѹріле апеї Скореiѹлѹі, шi пънъ ꙟ калеа поenii, шi din калеа поenii, пън' ꙟ калеа mѹntелѹі; шi din калеа mѹntелѹі, пън' ꙟ пріходішtе, пън' ꙟ апа tѹпсѹлѹі, шi пън' ꙟ върФѹл mѹntелѹі. Шi аша аѹ ѹmблat, шi аѹ mерс ачешtі 12 боiарі, шi аѹ ꙟnoit ачеле хотаръ toate, ꙟпреѹнъ кѹ боiарінѹл Domniii меле жѹпап Фоаркаш къпіtanѹл din четatea Фъгърашѹлѹі, шi кѹ ачеі 17 бътрънi, шi оameni бѹni. Кѹm de акѹm ꙟnainte ачестеа съ Фіе хотаръле кѹm леаѹ ꙟtokmit, ачешtі оameni mai сѹс zішi, кѹ сѹФлетѹл лор, шi аѹ жѹрat, кѹm ачестеа сънt хотаръле челе бътръне. іаръ catѹл С......., еі аѹ рътас minчіnoші. пentрѹ ачаста am dat Domniea mea, catѹлѹі С....., ка се аібъ еі toatъ mошіеа, mошіе statornікъ, ꙟсъ пре ачеле семне, че скріѹ mai сѹс, кѹm аѹ ашеzat ачеі 17 оameni бътрънi, шi ачеі 12 боiарі. аша am dat шi Domniea mea catѹлѹі С....., ка съ о аібъ еі mошіе statornікъ, шi Фечорії лор, шi пепоції, шi стрънепоції лор, шi de nime mішкатъ dѹпъ zіca Domniii меле. пentрѹ ачаста шi mърtѹрії am пѹс Domnia mea, пе жѹпап Корпеш Гашпар, шi жѹпап Секел Моіжеш гепераріѹл, шi жѹпап Чакі, шi жѹпап Бъркап віstіеар, шi жѹпап Стоіка mареле постелпік, шi ꙟсѹші Domnia mea, am zic. скрісаѹ Оапчеа лог. ꙟ четatea de скаѹп, ꙟ Фъгъраш: Лѹпа лѹі Апріл zіле 20. іар dела zidipea лѹmii, кѹрцереа апілор, апѹл 7108. *)

Io Міхаіл Воівоd (п) din mіла лѹі Dѹmnezeѹ Domnѹ. — dѹm de шtіpe tѹtѹрор кѹі се каde а шtі, пentрѹ рѣndѹл ачешtіі кърці че есте datъ de Міхаіѹ воівоd ꙟ лімба словепеаскъ. кѣчі dѣndѹсе ꙟnaintea поасtръ. оam ꙟtорс de пе лімбъ словепеаскъ пе лімбъ рѹmѣпеаскъ. Фър de nіче о скімбаре din кѹвѣnt ꙟ кѹвѣnt. шi din сороакъ ꙟ сороакъ, каре лѹкрѹ ꙟtрачеста кіп іспръвіndѹсе ѹpin noi. шi noi кѹ kредіnцъ поасtръ че пресцеаскъ am скріс depent. скріс ꙟ Клѹжъ. іѹnіе 3 zіле dѹпъ кълindapiѹл векiѹ. 1727.

Протопоп Samѹіл din Бістра m. pr.
Протопоп Фtoma dела Клѹж m. pr.
Попа Іоn dела Бае de абрѹd din Рошіа m. pr.

Nota.

Panà la semnulu *) scrisoria frumosa negra, er' de acì in diosu forte rude palida. Noi le am transrisu un'a dupa alt'a, dupa cumu se afla in originale-le acestei versiuni, scrise in cola indoita in folio pre chartia velina levigata.

IV.

FASTI-I ROMANI.

Nu farà cuventu s'a dîsu, cà cronologi'a e radiemulu si facli'a istoriei, forà care tote evenementele, si cele mai adeverite, inca aparu cá intru una ceti'a intunecosa, amestecate si confuse, in câtu a nevolia seau chiaru cu nepotentia este adese ori ale destinge un'a de catrà alt'a. Inca si istoricii celi mai buni si mai diligenti nu arare ori neglegu cu totulu datele cronologice, si abia atingu numerulu aniloru, in cari au domnitu seau imperatitu cutare domnu seau imperatu, forà de a mai

---

*) Nu se vede E bene, deca e E au I.

**) Cuventulu Zъnodie e dein corectura; er' mai in a-ante se pare a fi fostu scrisu in locui: калеа.

insemná, care evenementu in ce anu seau in care ordine s'a templatu, chiaru si candu acelu numeru de ani a fostu de 30—40 de ani.

Cu atâtu mai de mare momentu suntu dar' atâtu scrietorii câtu si acele documente autentice, in cari se afla mai precisu cosemnate insesi datele si ordinea evenementeloru. De acì si nevolienti'a istoriciloru si eruditiloru mai scrupulosi a fostu totu de un'a, de a cercetá dupa atari date si documente, cari reversa lumina in ordinea cronologica.

Atare necesitate s'a semtîtu chiaru si in istori'a vechiloru romani, cu tote cà nu le a lipsitu cosemnarea cronologica a fapteloru memorabili dein istori'a loru in scrieri istorice si monumente publice de tota form'a. Inse mân'a sortei nedomirite si acì a causatu atâta stricatiune, pierdere si ruinare, in catu nu a remasu pentru noi cesti mai tardîi in multe punte ale istoriei loru, de câtu fragmente pucine si oscure.

Proba invederata despre adeverulu dîse-loru acestor'a ne a datu in anii de mai curendu aflarea si publicarea unoru fragmente istorice de a le lui C. Graniu Licinianu *), cari de si prea pucine in sene, contieneau inse atâte date noua, câtu renumitulu istoricu si archeologu, T. Mommsen, dupa publicarea acelor'a se vediù constrinsu asi compune de nou unii tomi dein istori'a romana; cu tote cà pană acì germanii afirmau, cumu cà acestu nefatigatu eruditu cunosce chiaru asia de esactu tota istori'a si tote datenele si cele mai menúnte ale romaniloru, cá si ori-carele dein vechii romani.

Dein aste cosideratiuni, si sciendu câtu de interesante e pentru fia-care romanu istori'a vechiloru romani, ne amu propusu in cursulu acestei publicatiuni a dá si una scurta, inse pre câtu se pote mai esacta deductiune cronologica de Fasti-i Romani, urmandu cercatoriloru celoru mai secure dein tempure-le mai noua.

Cà-ce de si avemu a mâna opere-le mai vechie ale lui T. Almeloven, Calvisiu, Corsini, D. Petaviu, I. Scaliger, C. Sigoniu, Useriu, etc., credemu inse cà mai cu securitate potemu se urmàmu acì pre doi dein celi mai noi: Th. Mommsen in Corpulu inscriptiuniloru romane *), si C. Tim. Zumpt in anali-le vechie **).

*) C. Grani Liciniani annalium quae supersunt, — edidit K. A. F. Pertz, Berolini 1857 in 4.

Periodu I. Sub Regi.

A. u. c.		A. a. Chr.
1.	Romulu, edifica cetatea Rom'a in serbatóri'a Palilie-loru, a. d. XI. Kal. Mais (21 apr.), Olimpiadea VI, an. 3.	753
39.	Num'a Pompiliu, dein Sabini .	715
81.	Tullu Hostiliu, ...	673
113.	Ancu Marciu, nepotu de filia lui Num'a Pompiliu	641
138.	L. Tarquiniu Priscu, filiulu lui Demaratu Corinthianulu	616
176.	Serviu Tulliu	578
220.	Tarquiniu Superbu, filiu au nepotu lui Tarquiniu Priscu . .	534

Nota. A. u. c. = anno urbis conditae, adeca anulu dela fundarea Romei; — er' A. a. Chr. = anno ante Christum: anulu in a-ante de Christu.

L. insemneza Luciu, cá si A. Aulu, C. Gaiu, Cn. Gneiu, D. Decimu, K. Kaeso, M. Marcu, P. Publiu, Q. Quintu, T. Titu; er' cu doue seau trei cosunanti: Ap. seau App. Appiu, Ser. Serviu, Sex. Sextu, Sp. Spuriu, Tib. Tiberiu.

Periodu II. Sub Consuli etc.

A. u. c.		A. a. Chr.
245.	L. Iuniu Brutu L. Tarquiniu Collatinu . .	509
246.	P. Valeriu Publicola II. T. Lucretiu Tricipitinu . .	508
247.	P. Valeriu Publicola III. M. Horatiu Pulvilu II. . .	507
248.	Sp. Larciu Flavu T. Herminiu Aquilinu . . .	506
249.	M. Valeriu P. Postumiu Tubertu . . .	505
250.	P. Valeriu Publicola IV. T. Lucretiu Tricipitinu II. .	504
251.	P. Postumiu Tubertu II. Agrippa Meneniu Lanatu . .	503
252.	Opiter Verginiu Tricostu Sp. Cassiu Viscellinu . . .	502

*) Corpus Inscript. latinarum, tom. I. Inscriptiones lat. antiquissimae, Berol. 1863 fol.

**) Annales veterum regnorum et populorum imprimis Romanorum, ib. 1838 in 4.

A. u. c.		A. a. Chr.
253.	Postumu Cominiu Auruncu.	
	T. Larciu Flavu	501
254.	Ser. Sulpiciu Camerinu.	
	M. Tulliu Longu	500
255.	T. Aebutiu Elva.	
	P. Veturiu Geminu	499
256.	Q. Cloeliu Siculu.	
	T. Larciu Flavu II.	498
257.	A. Semproniu Atratinu.	
	M. Minuciu Augurinu	497
258.	A. Postumiu Albu Regillense	
	A. Verginiu Tricostu	496
259.	App. Claudiu Sabinu Regillense.	
	P. Serviliu Priscu	495
260.	A. Verginiu Tricostu Caelimontanu	
	T. Vetusiu Geminu Cicurinu	494
261.	Sp. Cassiu Viscellinu II.	
	Postumu Cominiu Auruncu II.	493
262.	T. Geganiu Maccrinu.	
	P. Minuciu Augurinu	492
263.	M. Minuciu Augurinu II.	
	A. Semproniu Atratinu II.	491
264.	Q Sulpiciu Camerinu.	
	Sp. Larciu Flavu II.	490
265.	C. Iuliu Iulu	
	P. Pinariu Rufu Mamertinu	489
266.	Sp. Nautiu Rutilu	
	Sex. Furiu Fusu	488
267.	T. Siciniu Sabinu	
	C. Aquiliu Tuscu	487
268.	Sp. Cassiu Viscellinu III.	
	Proculu Verginiu Rutilu	486
269.	Ser. Corneliu Cossu Maluginense	
	Q. Fabiu Vibulanu	485
270.	L. Aemiliu Mamercinu	
	K. Fabiu Vibulanu	484
271.	M. Fabiu Vibulanu	
	L. Valeriu Volusu Potitu	483
272.	Q. Fabiu Vibulanu II.	
	C. Juliu Iulu	482
273.	K. Fabiu Vibulanu II.	
	Sp. Furiu Fusu	481
274.	M. Fabiu Vibulanu II.	
	Cn. Manliu Vulso Cincinnatu	480
275.	K. Fabiu Vibulanu III.	
	T. Verginiu Tricostu Rutilu	479
276.	L. Aemiliu Mamercinu II.	
	C. Serviliu Structu Ahala	478
277.	C. Horatiu Pulvillu	
	T. Meneniu Lanatu	477
278.	A. Verginiu Tricostu Rutilu.	
	Sp. Serviliu Structu	476
279.	C. Nautiu Rutilu.	
	P. Valeriu Publicola	475
280.	L. Furiu Fusu Medullinu.	
	A. Manliu Vulso	474
281.	L. Aemiliu Mamercinu III.	
	Vopiscu Iuliu Iulu	473
282.	L. Pinariu Rufu Mamercinu.	
	P. Furiu Fusu	472
283.	App. Claudiu Sabinu Regillense.	
	T. Quinctiu Barbatu Capitolinu	471
284.	L. Valeriu Publicola Potitu II.	
	Tib. Aemiliu Mamercinu	470
285.	T. Numiciu Priscu.	
	A. Verginiu Tricostu Caelimontanu II.	469
286.	T. Quinctiu Barbatu Capitolinu II.	
	Q. Serviliu Priscu	468
287.	Tib. Aemiliu Mamercinu II.	
	Q. Fabiu Vibulanu	467
288.	Sp. Postumiu Albu Regillense.	
	Q. Serviliu Priscus II.	466
289.	Q. Fabiu Vibulanu II.	
	T. Quinctiu Barbatu Capitolinu III.	465
290.	A. Postumiu Albu Regillense.	
	Sp. Furiu Fusu Medullinu.	464
291.	L. Aebutiu Elva.	
	P. Serviliu Priscu	463
292.	L. Lucretiu Tricipitinu.	
	T. Veturiu Geminu Cicurinu	462
293.	P. Volumniu Gallu Amintinu.	
	Ser. Sulpiciu Cameriau	461
294.	P. Valeriu Publicola II.	
	C. Claudiu Sabinu Regillense	460
295.	Q. Fabiu Vibulanu III.	
	L. Corneliu Cossu Maluginense	459
296.	C. Nautiu Rutilu II.	
	L. Minuciu Augurinu	458
297.	C. Horatiu Pulvillu II.	
	Q. Minuciu Augurinu	457

(Va urmă.)

Conditiuni-le
Abonamentului la Archivu.

Totu inceputulu e greu, cu a-nevolia, — omne initium durum, — dupa limb'a moderna — dificil.

De acea nu e mirare, deca si inceputulu Archivului e cu greu, a-nevolia, — dificil.

Cu greu, dein mai multe cause, cá totu de un'a, — antaniu si mai de frunte, cà la inceputu abonatiunea, la tote foliele literarie neliterarie, curru forte a-nevolia — dificilminte.

Terminulu abonamentului nostru, in a-ante de asť'a cu una luna, l'am fostu defiptu camu pre 27 dec. 1866 v. (5 dîle in a-ante de anulu nou), pre candu cugetamu se determinàmu numerulu esemplaria-loru pre totu anulu.

Inse, — homo proponit, deus disponit; — dîu'a de 27 dec. 1866 fù cea mai frigurosa panà acumu in asta ierna: 23 grade sub 0!

In acea dî fatale si termometrulu abonamentului nostru inca aratá mai atate grade, inse forà 0.

In termini aritmetici: numerulu abonatiloru, prenumeranti au suscribenti, pre 1 anu au pre ½, erá atatu de microscopicu, câtu nu de 2 ori pre luna, câte 1 cola seau 2, cumu anunciasemu, ci mai cà nece de 2 ori pre anu in câte una ½ de cola, nu amu fí potutu edá dein ce aveamu incasatu.

Inse dupa 27 dec. temperatur'a se scaimbà, si ambe termometre-le se redicara mai susu; nu prea susu, nece asia de susu, cumu amu fí doritu, ci asia, câtu, charu Dlui, totu amu mai resuflatu; si avemu buna sperare, cà de se va redicá alu nostru in proportiunea celoru 3—4 dîle dupa 27 dec. panà adi, numerulu abonatiloru nostri in 2—3 septamane se va urcá preste CL!

Buna sperantia avemu, — pentru cà sum'a intelegentiei romane trece neindoitu preste CL — si de 1 milia de ori celu pucinu.

Dein care numeru de CL — de milie, credemu, cà celu pucinu unu % se intereseza de ce amu promisu pentru Archivu, si cu atať'a amu fí prea multiumiti.

Inse dechiaràmu de buna ora in a-ante, cà la atare casu neasteptatu, la ⅔ dein abonatii nu amu poté sierbí numai de câtu, — inse totu amu face ceva si atunci, chiaru si cu ore-care sacrificiu, numai se avemu cui.

Deci rogàmu de nou cu totu respectulu pre respectabilea Intelegentia romana, a ne onorá câtu mai curundu cu comisiunea sa, — bis facit, qui cito facit, — oblegandune si dein partea nostra a o implení cu tota anem'a si dein tote poterile nostre.

Conditiunile suntu urmatorie.

Pretiulu abonamentului: 3 fl. v. a. pre anu pentru provinciele austriace, — 1 # pentru cele alalte.

Foli'a, dein caus'a absentiei editoriului dela loculu tipariului, de una-camu data nu pote aparé de 2 ori pre luna, precumu s'a fostu anunciatu, — ci numai dupa una luna, la 35—40 de dîle, in câte 2—3 cole de una data.

Candu cass'a Archivului se va adauge mai benesioru de câtu pan' acumu, si deca piedecele legei de presa se voru delaturá, — editoriulu erasi se va intorce la conditiunile dein 1 dec. 1866.

Cele alalte conditiuni remanu nescaimbate, precumu le anunciasemu totu atunci.

In fine adaugemu: cà DDloru, cari voru avé bunetate a aduná si a ne tramite prenumeranti, oferimu dein parte-ne bucurosi 1 la 10 esemplaria.

Blasiu, 1. ian. v. 1867. Editoriulu.

Literariu.

Ni-se scrie dela Oradea-mare, 1 Ian. n. 1867. „Avendu Societatea de lectura a junimei romane dela scolele Oradane de scopu a edá preste pucinu unu Almanacu belletristicu, cá acest'a sesi afle câtu de mare latîre la romani, — ne luàmu libertatea ati tramite invitarea de prenumeratiune, rogandu-te se bene voliesci a luá notitia despre dens'a in Archivu."

Dela Craiov'a, dupa Buletinulu instructiunei publice, Aug. 1866, p. 644. „D. V. Place, neuitatulu de romani Consule francesu dein Iasi, caruia detorimu atâte lucruri pentru unirea principateloru, publica sub patronimea imperatului Napoleon magnific'a carte: Ninive et l'Assyrie, (Paris, imprim. imperiale), care nu se cade se lipsesca nece unui archeologu romanu, si nece unui amatoriu de carti frumose."

Nr. II. va aparé in 5. Febr. a c.

Corespondintia mica.

DD. **C. H.** in Romanu: se va tramite. — **D. A.** in Abrudu, asemenea. — **D. B.** in Olmütz: cu 1 fl. s'a tramisu mai multu. — **D. M.** in Zazár: s'a admanuatu. — **E. T.** in Orade: s'a facutu. — **E. V.** in Ilba: cu 50 xr. s'a tramisu mai multu. — **C. P.** in Lugosiu: multiumita, si asteptàmu. — **I. A.** in Fagarasiu: multiamita. — **I. B.** in Beiusiu: se va tramite. — **I. I.** in Gradiste: s'a admanuatu. —